

TISKOVÉ A DISTRIBUČNÍ CENTRUM

Váš průvodce
na skautské stezce

Vážení čtenáři,

edice Vůdcovská zkouška vám opět přináší 14 příruček, které se zabývají jednotlivými obory vůdcovské zkoušky. Díky velkému zájmu vám můžeme v krátké době nabídnout 2. opravené a doplněné vydání textů pro přípravu k vůdcovské zkoušce. Přesto, že budou vydávány na přeskáčku, jejich číslování odpovídá číslování oborů v Řádu pro vzdělávání činovnic a činovníků Junáka.

Na celé řadě se podílí několik autorů a mnohdy se stává, že i jeden obor píše více autorů. Tato různorodost se zákonitě projevuje. Každý z nich musel splnit určité podmínky (např. dělit svá skripta do kapitol podle bodů v Řádu), ale jinak jsme autorům ponechali - především co se stylu psaní týká - volnou ruku. Proto má každý díl svou tvář.

Z edice trochu vybočují dvě publikace - Historie skautingu, které jsme, přestože je jen jednou ze součástí bodu 1, věnovali také samotnou příručku. Druhou specifickou publikací je díl Vůdcovská zkouška - přehled témat. Stručně se věnuje každému z bodů VZ - i písemné práci a mluvenému projevu, které samostatné příručky nemají. Obsahuje předpokládaný rozsah každého bodu. Tento díl je určen nejen zkoušeným, ale především zkoušejícím.

Věříme, že se vám i díky těmto skriptům podaří na vůdcovskou zkoušku kvalitně připravit.

TDC

Text je doprovázen citáty z knih pro děti a mládež, které pro doplnění a oživení učebních textů vybral vydavatel.

Text je doporučen Odbory pro výchovu činovnic a činovníků ÚRJ.

© Junák - svaz skautů a skautek ČR
Tiskové a distribuční centrum, 2001

ISBN 80-86109-72-0

Psychologie

EDICE VŮDCOVSKÁ ZKOUŠKA
Praha 2001

Obsah

Úvod	6
1. Osobnost dítěte	8
2. Pozorování a poznávání dětí	11
3. Věkové kategorie od narození do dospělosti	14
4. Sociální role jedince a sociální vztahy	18
5. Koedukace	22
6. Řešení konfliktů	25
7. Typy vedení oddílu	29
8. Odměny - tresty - motivace	32
9. Oddílové tradice a rituály	35
10. Výchova k partnerství a rodičovství	38
11. Handicapované děti a jejich začlenění do oddílu	41
12. Osobnost vůdce a vůdkyně	46
13. Řízení týmu	49
14. Nejčastější chyby vůdce a jejich náprava	52
15. Problémové dítě v oddíle	55
16. Sociální rizika	58
17. Děti s poruchami chování v oddíle	61
Základní literatura	63

Témata v oboru psychologie k vůdcovské zkoušce

- 1) Osobnost dítěte (vlohy, schopnosti, inteligence, fantazie, zájmové zaměření, emocionalita, schopnost komunikace, morální a sociální zralost).
- 2) Pozorování a poznávání dětí, jejich hodnocení.
- 3) Věkové kategorie od narození do dospělosti. Podstatné psychické znaky u jednotlivých věkových skupin chlapců a dívek.
- 4) Různé sociální role jedince. Interakce dítě - družina - oddíl, sociální vztahy (podskupiny, dvojice, samotáři). Vztahy dětí různého věku. Respektování individuality dítěte ve skupině.
- 5) Koedukace - rizika a výhody.
- 6) Řešení konfliktů (dítě x dítě, dítě x dospělý, dospělý x dospělý).
- 7) Typy vedení oddílu. Kázeň, vztahy, nálada v oddíle.
- 8) Odměny, pochvaly a tresty, hodnocení, bodování. Motivace dětí.
- 9) Oddílové tradice a rituály, prostředí, romantika, příroda, jejich působení na psychiku dítěte a výchovné využití.
- 10) Výchova k partnerství, rodičovství.
- 11) Hendikepované děti, jejich začlenění do oddílu, rizika, spolupráce s rodiči a lékařem.
- 12) Osobnost vůdce, vůdkyně, sebepoznání a sebevýchova, sebevzdělávání.
- 13) Řízení týmu (zástupci, rádcové). Výchova nástupce, předání oddílu. Výběr rádců, jejich motivace, rizika.
- 14) Nejčastější chyby vůdce, jejich prevence a náprava.
- 15) Problémové děti a jejich začlenění do oddílu (neurotické děti, dyslektici, děti s LMD, děti s problémy komunikace, týrané děti...).
- 16) Kouření, užívání alkoholu a drog, hrací automaty, počítačové hry. Nebezpečí sekt.
- 17) Poruchy v chování - lhaní, záškoláctví, útěky, krádeže, vandalismus, agrese, šikana.

Úvod

Druhé vydání textů z psychologie pro vůdcovské zkoušky vychází obsahově opět z Řádu pro vzdělávání činovnic a činovníků Junáka. Současný text se opírá o texty, které před časem vypracovaly sestry z dívčího kmene a o verzi 1. vydání. Při úpravách jsem bral v úvahu řadu připomínek, které jsem dostal - hlavně od účastníků ILŠ Gemini. Za všechny komentáře a náměty od řady sester i bratří děkuji.

Psychologie je vědní disciplína, která pojednává o nás samotných i o lidech kolem nás. Každý máme řadu poznatků o sobě, o našich rodičích, spolupracovnících, děvčatech i chlapcích z oddílu - a každý z nás má jakousi vlastní psychologii. Chceme-li naše poznatky rozšířit a urovnat, máme dvě cesty: Poznávání sebe sama v nejrozličnějších situacích i podmínkách a nezaujaté pozorování lidí kolem nás. Jinými slovy naslouchání sobě samému i naslouchání s druhým lidem. Je to cesta, která nekončí ani složením vůdcovské zkoušky ani maturitou ani vstupem do světa práce. Je to cesta, která nás provází po celý život a nesmí nikdy zarůstat travou.

Skutečnost, s kterou se při vedení oddílu setkáváme, je mnohem pestřejší, než jednoduchá soustava poznatků či dovedností. Každá dívka i každý chlapec je jiný. Působí na ně dědičnost, rodinné zázemí, životní zkušenosti, vrstevníci doma, ve škole i v oddílech, zdravotní stav a celá řada drobných i závažných událostí, které přináší každodenní život. Výchova si právě proto žádá individuální přístup a to klade na vůdce velké nároky - přemýšlet, pozorně si všech (i sama sebe) všimnout a rozebírat vlastní zkušenosti. Hned v úvodu několik rad:

- *Mnohé z psychologie dětí se naučíš zkušeností - často i chybami, kterých se můžeš dopustit. Je užitečné si vést zápisník, jinak mnohé poznatky rychle zapomeš.*
- *Co nejvíce debatuj s ostatními vůdkyněmi a vůdci, vyměňujte si poznatky a vzájemně si radte. Občasné semináře či debatní setkání v rámci střediska či okresu jsou velmi užitečné.*
- *Nevíš-li si občas s něčím (či s někým) rady, neváhej konzultovat se staršími činovnicemi či s odborníky (lékaři, psychology, učiteli, aj.).*
- *Nezanedbávej cesty dalšího sebevzdělání (četba, populární pořady v rozhlase či televizi, různé kurzy LŠ aj.).*
- *Pamatuj, že dítě se rodí dobré a upřímné. Naším úkolem je tyto kladné dispozice odkrývat a rozvíjet - v dětech i v sobě!*

V Praze na sklonku 1. roku 21. století

Václav Břicháček

Byl jednou jeden kluk, který se jmenoval Eustác Květoslav Pobuda a téměř si to zasloužil. Rodiče mu říkali Eustáci Květoslave a spolužáci mu říkali Pobudo. Jak mu říkali jeho přátelé, vám sdělit nemohu, neboť žádné neměl. Svému tatínkovi a mamince neříkal „tatínku“ a „maminko“, ale Harolda a Alberto. Byli to velice moderní a pokrokoví lidé. Byli vegetariáni, nekuřáci, abstinenti a nosili speciální druh spodního prádla. V jejich domě bylo jen nepatrně nábytku, téměř holé postele a ustavičně otevřená okna.

Eustác Květoslav měl rád zvířata, zvláště brouky, ale pouze mrtvé a připíchnuté na kartičkách. Měl rád knížky, ale pouze odborné, s obrázky korečkových rypadel a vykrmených cizokrajných dětí, jak píšou úkoly v experimentálních školách.

(C. S. Lewis, Plavba jitřního poutníka)

1.

Osobnost dítěte

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PSYCHOLOGIE

Chceme-li pochopit jednání děvčat i chlapců a záměrně je ovlivňovat, je nezbytné porozumět jejich individuálním zvláštnostem, které vyjadřujeme pojmem osobnost. Rozumí se jí souhra velkého množství vlastností a rysů, postojů a hodnot, zájmů i vztahů, které charakterizují určitého jedince, tvoří jeho totožnost, odlišují jej od ostatních lidí a tvoří jakousi osobitou strukturu, která se však neustále vyvíjí. Osobnost se tvoří již v nejútlejším věku a postupně se rozvíjí v závislosti na věkovém zrání, životních zkušenostech a na prostředí, ve kterém se dítě pohybuje (rodina a její výchovný styl, předškolní i školní zkušenosti, vztahy s vrstevníky, nejrůznější životní události, jejich zvládnutí aj.). Vývoj jednotlivých dětí probíhá osobitými cestami, různým tempem i s různými překážkami. Proto obecné návody, jak vývoj dětí v oddílech povzbuzovat, je třeba kombinovat s pochopením zvláštností jednotlivých skautek či skautů.

Existuje velké množství rysů, které charakterizují člověka.
Můžeme je zhruba rozdělit do několika skupin:

- Schopnosti, které jsou v podstatě vlastnostmi našeho rozumu a u dětí se projevují převážně ve školských výsledcích (schopnosti jazykové, matematické, výtvarné atd.)
- Temperament, který zahrnuje rozličné vlastnosti citového života (citová nevyrovnanost, vzteklost, citová bohatost či plochosť, porozumění druhým, snadné či obtížné vytváření mezilidských vztahů, pochopení druhých aj.)
- Charakter, kam řadíme vlastnosti vůle, které vymezují morální profil jedince (vytrvalost, spolehlivost, věrnost, trpělivost, důslednost apod.)
- Zájmy a motivy, kterými se poukazuje na to, co jedince baví, co rád dělá či čemu se vyhýbá. Jsou to v podstatě hybné síly, které podněcují naše činnosti a udržují je v chodu.

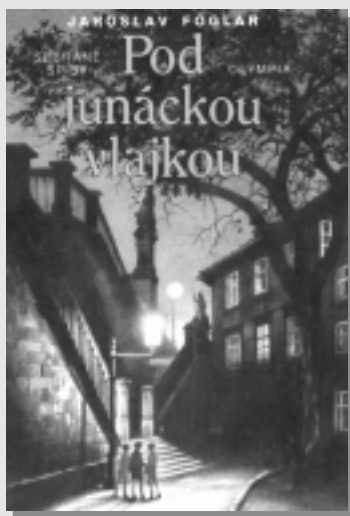
- Sociální role, které charakterizují styl života jedince ve skupině (vedoucí, organizátor, kritik, „šašek“, rebel, teoretik, podněcovač nápadů, nenápadný pracant aj.)

Naznačené rysy se různě kombinují, vyvíjejí a vytváří jedinečnou podobu každého z nás - naší osobnost. Již dávno byl v Apollonově chrámu v Delfách nápis „Poznej sám sebe“ - tedy vlastní jedinečnost.

Z odlišnosti dětí plyne pro skautskou výchovu nutnost věnovat pozornost každému členu oddílu individuálně a respektovat jeho osobitost. Je to sice obtížné, často i časově náročné, ale nezbytné.

Vývoj osobnosti nekončí dobou dospívání, ale probíhá po celý život až do stáří. I skautský vůdce se vyvíjí, získává výchovatelské i životní zkušenosti, vzdělává se, sám sebe postupně lépe poznává a záměrně sám sebe vychovává. Vědomí vlastních slabostí a chyb - stejně tak jako slabostí jednotlivých dětí - se stává výzvou k aktivitě a k usilování o nápravu sebe i druhých a tím o nápravu věcí lidských.

Varování: Nepodléhej prvnímu dojmu o dětech a neposuzuj nikoho podle jediného pozorování či podle neověřených zpráv. Vytvoříš si totiž snadno ukvapené závěry, které vedou k chybnému jednání, k chybným vztahům mezi lidmi či mezi vůdcem a některými dětmi. Kromě toho si všímej, že každé dítě se postupně mění. Dojem, který si vytvoříš na prvním táboře o nováčkovi, může být po 2 - 3 letech života v oddíle zcela mylný.

*A o každém z družiny Jelenů
si zapsal do deníku svoje pozorování:
„Venda je rádcem naší družiny Jelenů. Skautuje
nejdéle z nás a je také nejstarší. Je spravedlivý,
neodpustí nám nic a Tapin mu plně důvěřuje.
Někdy se mi zdá, že je trochu pyšný k Jiřímu.
Dovede skvěle zacházet se sekyrkou a vůbec
vším náradím. Má hodně odborných zkoušek
a nejvíc řemeslnických. A když má moc práce
nebo nemůže něco stačit, říká ‚Jen klid, jen
klid‘. S Vendou jsem mluvil jako s prvním
členem Devadesátky, když jsem přišel
poprvé do klubovny.“*

(J. Foglar, Pod junáckou vlajkou)

2.

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PSYCHOLOGIE

Pozorování a poznávání dětí

Předpokladem účinného vedení děvčat i chlapců je jejich důkladné a soustavné poznávání. V rámci oddílu, na rádcovských kurzech nebo na různých besedách a seminářích nebývá psychologicko-výchovným otázkám věnováno dosti času. Často se zaměříme jen na jednu dílčí otázku z psychologie, na to známé „jak trestat“, místo abychom se zamysleli nad tím, jak zařídit vše tak, abychom trestat nemuseli. Většinou děti málo známe, nevidíme pod povrch jejich chování, do jejich prožívání, neznáme motivaci jejich činů ani jejich zájmy, jejich radosti a starosti či jejich vzájemné vztahy.

Vůdkyně by měla problematiku poznávání dětí probírat s rádkyněmi a vymezit, které informace o dětech jsou pro ně nezbytné. Zdrojem informací by měli být rodiče, učitelé, další činovníci (třeba dřívější vůdkyně) a hlavně dítě samo. Nenahraditelné jsou naše vlastní poznatky, vyplývající z našeho soužití s dětmi v průběhu celoroční činnosti. Je potřebné znát následující skutečnosti - alespoň v hrubých rysech:

- Stáří dítěte - aspoň rádkyně by je měla znát bez nahlížení do registrace. Čím mladší je dítě, tím větší roli hraje i několik měsíců. Vůdkyně má aspoň orientačně posoudit, zda dítě odpovídá celkovým vývojem průměru svého věku, v čem je nápadně v předstihu nebo v čem se opožďuje.
- Zdravotní a psychické zvláštnosti dítěte (prodělaná těžší onemocnění, náchylnost k různým nemocem, pohybová neobratnost, hyperaktivita, leváctví, prudké jednání, nápadná uzavřenost atd.).
- Rodina dítěte jako hlavní činitel jeho vývoje - její celková morální a socioekonomická úroveň, vztah rodičů ke skautingu, struktura rodiny (úplná rodina, počet dětí, rozvedení rodiče, u koho dítě žije, jak se stýká s druhým rodičem), pozice v rodině, vztah rodičů k dítěti.
- Škola, kterou dítě navštěvuje, s jakým prospěchem (odložený nástup školní docházky, opakování třídy), jeho vztah ke škole, pozice dítěte mezi spolužáky, pozice dítěte jako světlušky nebo skautky z hlediska učitelů a spolužáků - je-li ve třídě samo, musíme mu mnohdy dodávat sebevědomí proti výsměchu či nepochopení.

Základní metody poznávání světlušek a skautek

Výše uvedené základní údaje průběžně upřesňujeme a doplňujeme vlastními poznatky s využitím těchto metod:

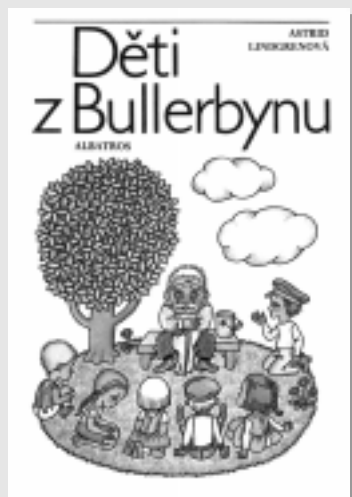
Pozorování probíhá prakticky stále při kontaktu s dítětem. Někdy jsme zaujati spíše organizací činnosti a funkcí družiny nebo oddílu jako celku, povšimneme si pouze nápadných projevů jedinců. Pozorování zaměříme cíleně raději na jedno nebo několik dětí a příště se zaměříme na jiné. Snažíme se tak poznávat i méně nápadné členy. Snažíme se o zachycení celkového stavu dítěte ale zaměřujeme se také podrobněji na oblasti, ve kterých potřebuje dítě pomoci (pocit méněcennosti, úzkostnost), které chceme rozvíjet v zájmu dítěte i oddílu (schopnosti, v kterých má možnost dosáhnout dobrých výsledků a získat pocit úspěchu a radosti) a konečně na ty, které chceme u dítěte odstranit nebo aspoň zmírnit (sklony ke lžím, agresivní projevy). Nejlepší příležitost k pozorování a tedy i k poznání dětí máme při výpravách, na táboře, při různých hrách a v obtížných situacích.

Rozhovor - ne každý rozhovor je poznávací metodou! Uvědomme si, že mnohdy je slovní projev rádkyně nebo vůdkyně převážně monologem, něco vysvětlujeme nebo „lamentujeme“ nad nedostatky, okřikujeme, přikazujeme atd. Dobře vedený rozhovor ať již se skupinou dětí, s oddílovou radou nebo s jednotlivcem může přinést nejen poznatky o dítěti, ale i oboustranné přiblížení či uvolnění napětí. Ať je to již náhodný, nebo cílený rozhovor, dodržujeme diskrétnost, pokud to fakta či ohled na dítě vyžadují. Někdy nás naopak dítě žádá, abychom byli prostředníky při řešení nějakého konfliktu nebo nedorozumění - v tom případě se domluvíme, jak postupovat. Děti i dospělí potřebují k dobrému rozhovoru klid, pěkné prostředí, velmi dobře se hovoří v přírodě, na oblíbeném místě atd.

Hodnocení výtvorů dítěte - k tomu máme ve skautské činnosti značnou příležitost: jde o veškeré práce v klubovně i na táboře. Posuzujeme výtvor z hlediska schopností dítěte, originality, pracovních návyků, celkové tvořivosti. Oceňujeme jak konečný výsledek, tak i celkové úsilí, které děvče či chlapec vynaloží. Písemný a kreslený projev je zřejmý z nástěnek, kroniky, oddílového časopisu. Nezneužijme důvěry dítěte, dá-li nám přečíst svůj osobní deník či jiné záznamy.

Dokumentace našeho poznávání dětí je velmi nutná. Veďme si, každý podle svých zkušeností, zápisy o dětech, zachytíme dynamiku jejich vývoje, důležité události včetně záznamů o slibu, zkouškách, soutěžích. Po roce zhodnotíme, v čem je lepší, jak na ně působí skautská výchova. Také si všimneme, kterým členům oddílu se věnujeme více a kteří unikají naší pozornosti; na ty se v budoucnu zaměříme.

Nikdo není neomylný, můžeme chybovat, být zatíženi různými předsudky a při pozorování a hodnocení můžeme být jednostranní a nekritičtí. Nezapomínej, že pozorováním dětí se dovídáš mnohé i o sobě a to je pro skautského vůdce velmi potřebné.

„Nechte ji dělat, co sama chce, a nebude brečet.“

Ano, Olle věděl asi nejlíp, jak se má ošetřovat jeho sestra, a proto jsme nechaly Kerstin stát ve vozíku a říkat „hej, hej“, kolikrát se jí uráčilo. Udělaly jsme to tak, že já jsem táhla vozík a Anna běžela vedle něho, a vždycky když Kerstin padala, tak ji chytla. Ale pak jsme přijely k hlubokému příkopu, a když ho Kerstin uviděla, slezla z vozíku.

„Uvidíme, co má za lubem,“ řekla Anna. A taky jsme to, panečku, viděly! S malými dětmi je to zvláštní. Člověk si myslí, že vlastně neumějí na svých malých nožičkách moc rychle utíkat, ale není to pravda. Když je třeba, tak takové malé děčko umí běžet rychleji než králík. Kerstin aspoň ano. Řekla si „hej, hej“ a pádila rovnou do příkopu, než jsme stačily mrknout. Tam škobrtla a spadla po hlavě do vody. Olle nám sice řekl, ať ji necháme dělat, co chce, a ona možná chtěla ležet v tom příkopě, ale my jsme si řekly, že bude asi nejlíp, když ji přece vytáhneme ven. Byla celá zmáchaná a křičela a zle se na nás mračila, zrovna jako by to byla naše vina, že tam spadla. Ale my jsme na ni hovořily vlídně a přátelsky a posadily jsme ji do vozíku a vezly ji domů, abychom jí oblékly suché šaty. Celou tu dobu brečela. Olle se moc zlobil, když uviděl, jak Kerstin vypadá.

(A. Lindgrenová, Děti z Bullerbynu)

3.

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PSYCHOLOGIE

Věkové kategorie od narození do dospělosti

V prvních letech života má pro vývoj dítěte rozhodující vliv matka, po ní otec a pak celé rodinné prostředí. Dítě by mělo poznat, že je milováno, že je o něj pečováno a že je povzbuzováno k vlastní aktivitě - a také, že platí jistá pravidla, co dělat může a co nikoliv.

Věk batolete a věk předškolní jsou dobou formování osobnostních rysů. Dítě se v prvních letech života naučí velmi mnoho o okolním světě. Ve třech letech poměrně dobře komunikuje s okolím, má vypěstovány základní návyky a některé dovednosti. Od třetího roku života je schopno si jednoduchou formou po krátkou dobu hrát s vrstevníkem. Od této chvíle je únosný pobyt v kolektivu, tj. v mateřské škole.

Kolem třetího roku života se dostaví první období vzdoru. Dítě odporuje požadavkům dospělých, snaží se prosadit své, obvykle opak požadovaného. Je to znak, že se vytváří vědomí vlastního „já“. Nedoporučují se tvrdé tresty - vzdor nemá být „tvrdě lámán“ - je pak o to větší v pubertě. Druhé období vzdoru se objevuje mezi 6. - 7. rokem života, třetí v období pubertálním.

V šesti letech má být dítě připraveno k zahájení školní docházky. Dovede se soustředit na nějakou méně zábavnou činnost, než je hra, a to přibližně po dobu dvaceti minut, dovede opakovat větu o několika slovech, vyprávět krátký děj a nacházet v něm jednoduchou příčinnou souvislost, dobře rozeznává barvy, dobře drží tužku a kreslí podle předlohy jednoduchý tvar. Většinou umí číst, někdy i sečítat na názorovém podkladě v rozsahu první desítky, nechybí v pravolevé orientaci, respektuje autoritu dospělých. Toto všechno dohromady znamená, že je školsky zralé.

Charakteristické pro věk světlušek a vlčat je rozšíření zájmů a citových vazeb z původního zaměření na rodinu na další společenské skupiny, tj. na školní třídu, na šestku, roj, smečku, na různé skupiny vrstevníků aj.

Dítě tohoto věku respektuje rodiče a často se s nimi ztotožňuje. Vedle rodičů však začíná figurovat i autorita nová: učitel, případně

rádkyně, rádce, vedoucí roje, smečky. Postupně začíná být novými autoritami ovlivnitelnější než rodiči. Velmi dobře se podřizuje názoru dospělých, přejímá celkem bez kritiky a zdůvodnění poučky o přírodě či společnosti. Celé věkové období světlušky a vlčete lze charakterizovat jako období respektu k autoritě (na rozdíl od pozdějšího věku pubertálního). Dítě ve věku světlušky a vlčete se začíná srovnávat s vrstevníky i s dospělými. To může vést ke vzniku poruch sebehodnocení a k vyrovnávání se s nimi i nepřiměřeným způsobem. Uvedený osobnostní rys lze však kladně využít k posilování motivace podat dobrý výkon, k tvorbě kladných návyků apod. Ustupuje postupně egocentrické zaměření (tj. zaměření jen na sebe sama). Mladší školák přestává vše vztahovat ke své osobě v tom smyslu, že vše na světě, vše kolem něho se děje jen pro ně - tedy proto, aby uspokojovalo jeho potřeby a požadavky. Snižuje se dětský egocentrismus. (Ego = já, centrum = střed).

Od osmého roku života se začíná rozvíjet cit solidarity. V letech následujících si začínají uvědomovat příslušnost ke skupině vrstevníků - např. ve třídě, světluška a vlče v šestce, roji, smečce. Snaží se být solidární a v tomto duchu jednat. Solidárnost ve skautingu by měla zahrnout i rádkyni, rádce či vůdkyni, vůdce. Vytvářejí se první party, většinou nestálé a proměnlivé, narůstá význam společného života na výletech a hlavně na táborech. Hra je pro děti přibližně totéž co pro dospělého práce. Zdravé, vyrovnané dítě si rádo a činnorodě hraje. Hra manipulační batolecího věku je vystřídána ve třech letech hrou napodobivou, která přetrvává - ve své komplikovanější formě - až do školního věku. Dítě napodobuje činnosti, které pozoruje ve svém okolí. Hraje si na tatínka a na maminku, na prodavače či prodavačku a kupujícího, na kadeřnici, na školu, na lékaře apod. Nastupují hry kolektivní, pohybové, řídicí se určitými pravidly. Stejně tak hry úlohové a konstruktivní. Proto hra je hlavní součástí programu světlušek a vlčat. Postupně se přechází na jednoduché pracovní činnosti, které je většinou zajímají, ale u kterých zprvu vydrží jen krátkou dobu. Důležité je zadávat světluškám a vlčatům úkoly, na které stačí. Technicky nadané dítě dokáže již ledacos vyrobit či opravit, fyzicky zdatné může konat práce náročné na sílu a pro dítě slabé musíme hledat jiné vhodné i zajímavé úkoly.

Věk skautský (přibližně 11 - 14 let). Děti prožívají pubertu (dívky o 1 - 2 roky dříve) a dorůstají na práh dospělosti. Objevují se nápadné změny ve stavbě těla („samá ruka, samá noha“), mění se hlas, někdy se dočasně rozkolísá tělesná výkonnost. U chlapců přibývají pohyby silové, u děvčat se cení elegance a ladnost pohybů. Rozvíjejí se pohybové hry se složitými pravidly (polní hry aj.). Mívají často divoký ráz, ale dostavuje se rychle únava. U děvčat vidíme hry s tanečními prvky. Do obluby dnes přicházejí kola, na nichž se dají předvádět různé efektní kousky. Silně stoupá soutěživost, kterou je třeba výchovně využívat, a kromě závodivosti podporovat i spolupráci. Myšlení mívá dospělý charakter, ale pro nedostatek životních zkušeností bývá jednostranné, často ukvapené a překotné. Učí se učit a vytváří si mnohdy svérázné metody učení. Rozvíjí se fantazie a to často v podobě denního snění. Mívá mnohdy dobrodružný, v pozdější době i erotický charakter. Pokud nemají

dostatek zajímavého programu, může snění zabírat část volného času - většinou neúčelně. Řeč je dobře vyvinuta, ale řečnický projev bývá neukázněný a mnohdy překotný. Je vhodné cvičit nenásilně vyjadřovací pohotovost (vysvětlit pravidla hry, dát pokyn družině k činnosti, popsat určitou zkušenost, vyprávět o knížce či televizní inscenaci aj.). V činnosti se objevují výkyvy, chlapci bývají vzpurní a kritičtí. Je to zákonité, a pokud si to vůdce neuvědomí, zažene je do opozice a snadno je ztratí. Jindy se objevují prudké, impulzivní reakce, na které reagujeme s jistým nadhledem. V pubertě se totiž hledají nové cesty, otevírají se nové obzory, starší programy již tolik nelákají a je třeba připravovat nový program s prvky roverskými.

Starší skauti a skautky se cítí do jisté míry jako dospělí, bývají nedůtkliví k radám, nechťejí být vedeni za ruku. Chybí jim však zkušenosti, ve světě se nevyznají a v podstatě jsou nejistí. Zastírají to halasnými projevy, nápadným chováním i oblákáním, úpravou vlasů aj. Dívky bývají afektované, dráždí negativním postojem k autoritě vůdkyně a často se chovají vyzývavě ke starším chlapcům. S tím vším je třeba počítat, nebudme ani překvapeni, ani dotčeni, ale chápeme, že dítě přestává být dítětem, chce se prosadit a být bráno jako rovnocenný partner. Mravní citění a hodnocení se vyhrcoje. Narůstá smysl pro čest a spravedlnost. Hájí sebe i napadeného, překročení pravidel hry chápou jako morální přestupek. Přátelské vztahy se prohlubují, ale na kamarády jsou kladeny velké nároky - spolehlivost, upřímnost, dodržení slova aj. Často se bouří proti autoritám - v rodině, ve škole i v oddíle. Není to nevďek ani neúcta, ale nutné vývojové stadium. V programu se prosadí řada užitečných pracovních činností - udržování klubovny, táborové stavby, péče o přírodu a okolí, ruční práce i vlastní tvořivost. I styl práce se mění: činnost si rozmyslet, připravit a po skončení zvážít, co by se dalo udělat jinak. Vytvářejí se předpoklady pro volbu povolání či budoucí školy a pozorný vůdce může i v tomto směru být děvčatům a chlapcům dobrým poradcem.

Roveři věkově spadají zhruba do 4. pětiletí života. V tomto věku se objevují čtyři velké oblasti potřeb a zájmů dospívajících:

- Hledání svého místa ve světě spojené s hledáním nových poznatků a zkušeností.
- Touha po „velkých výkonech“, kterými se prokazuje vlastní zdatnost, odvaha a odolnost.
- Vytváření názoru na sebe (vlastní totožnost) i na svět, počítaje v to i vážné vztahy partnerské a hledání životního stylu.
- Služba spojená s touhou být prospěšný a pomáhat druhým.

Uvedené potřeby tvoří jakousi páteř činnosti roverských kmenů, které si často svůj program samy připravují a vytvářejí dle místních poměrů, zkušeností členů i jejich dílčích zájmů. Důležité však je, aby se kmeny neizolovaly od běžných oddílů, ve kterých členové vyrůstali, ale byly připraveny podle potřeby pomáhat a sloužit mladším dětem.

Člun se ihned vyřítíl vpřed v nebezpečné boční poloze přes všechny ostatní, cíl už byl na dohled, a tu se stalo, co se dalo předpokládat: stožár ten nápor nevydržel a praskl. Koh-i-Noor se kolébal na vodě, už nešel dopředu: Další loď projela okolo a její posádka se hlasitě smála. Starší bratři se rezignovaně opřeli o lodní zábradlí. A nyní přišla chvíle malého Stea: „Nevzdávat se!“ zakřičel. „Co se dá dělat,“ řekl Warington, „už nevyhrajeme. Vzdáme to.“ Ste byl jako bez sebe. „Je přece jedno, že nebudeme první. Ale vzdát se? Nikdy!“

(W. Hansen, Vlk, jenž nikdy nespí)

4.

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PSYCHOLOGIE

Sociální role jedince a sociální vztahy

Procesu, jehož prostřednictvím se člověk vpravuje do života společnosti, říkáme socializace. Člověk se během života neustále vyrovnává s vlivy sociálního prostředí, přizpůsobuje se mu, ale zároveň do něj aktivně zasahuje dle vlastních záměrů a plánů.

Socializace lidského jedince je ovlivňována jednak životem člověka v širší společnosti, k tomu patří i náhodné kontakty a vztahy, jednak životem v sociálních skupinách, které mohou mít různý stupeň intenzity přátelských vztahů.

Množství, dav je náhodné neorganizované nakupení neurčitého počtu lidí, jemuž může být společný nanejvýš vnější předmět vnímání a jednání. Jedinci jsou vedle sebe a nevznikají mezi nimi ani citové, ani intelektové vztahy.

Skupinou se rozumí organizovaný sociální útvar nepříliš velkého počtu jedinců, kteří se nacházejí ve vzájemných vztazích jak citových, tak rozumových. Každý jedinec plní ve skupině určitou funkci. Skupinou může být školní třída, sportovní klub, oddíl apod.

V malé sociální skupině (dětská parta, družina aj.) jsou vazby členů trvalejší a nejsou náhodné. U všech členů se vyvíjí vědomí sounáležitosti skupiny, vytváří se tradice, vzniká organizace a dělba úkolů a činností. Daná skupina může být v protikladu, ba i ve sporu s jinými skupinami.

První malá sociální skupina, ve které dítě vyrůstá a získává sociální zkušenosti a dovednosti, je rodina.

Sociální skupiny se od sebe mohou odlišovat řadou znaků, ke kterým zejména patří:

■ Soudržnost skupiny

Projevuje se v solidaritě, která dosahuje často vysokého stupně v různých partách, ale i ve skautské družině či oddíle. Nacházíme tu silný cit sounáležitosti. Pojem „MY“ převládá

nad „JÁ“. Kontakty ve skupině jsou mimořádně pevné, stálé a často přetrvávají delší dobu.

■ **Stejnorodost - homogennost**

Stejnorodost členů skupiny není nikdy úplná, společné jsou zpravidla jen některé znaky, např. pohlaví, věk, společný zájem, profese, potřeby apod. Homogennost skupiny může přispět k vzájemné soudržnosti.

■ **Plastičnost**

Plastičnost bývá u různých skupin různá. Některé skupiny mají tradiční, strnulé a neměnné formy. Mladší skupiny bývají ohebnější a přístupnější různým změnám.

■ **Propustnost skupiny**

Některé skupiny jsou obklopeny nepřekročitelnými hranicemi, které nedovolují přístup jiným osobám. Jiné jsou otevřenější, mají však např. různé podmínky pro přijetí, dodržování pravidel apod. (často v oddíle či v družině).

■ **Polarizace skupiny**

Polarizace skupiny je zaměření na cíl, kolem kterého se činnost skupiny organizuje nebo ke kterému činnost směřuje. Je-li tento cíl nejasný, nelze o polarizaci mluvit. Polarizovaná skupina je např. sportovní družstvo, jehož cílem je zvítězit, ale také různé dobročinné spolky a nadace. V našich skautských skupinách není polarizace tak výrazná; většinou bývá celá řada cílů různě časově i věcně náročných.

Aby se jedinec mohl stát členem nějaké skupiny, musí být nejen ochoten, ale také schopen se přizpůsobit formám a normám chování ve skupině. Ve skautské družině či oddíle jsou to např. dodržování skautského zákona a slibu, pravidelná docházka, skládání zkoušek apod.

Kromě rodiny, která hraje při socializaci jedince nejdůležitější úlohu, jsou pro další směr a stupeň socializace dítěte i dospívajícího podstatné malé sociální skupiny. Přísluší jim velice důležité role, často spoluurčující životní zaměření a životní postoje jedince.

Důležité etapy ve vývoji socializace:

1. Ve věku 6 až 9 let (tedy v raném školním věku) „rodinné já“, tedy uvědomění si svého postavení v rodině. Později se vytváří „osobní já“. Dítě si uvědomuje svoji identitu. Vytváří se postupně schopnost žít ve skupině (adaptace), ale převažují ještě vlastní zájmy.

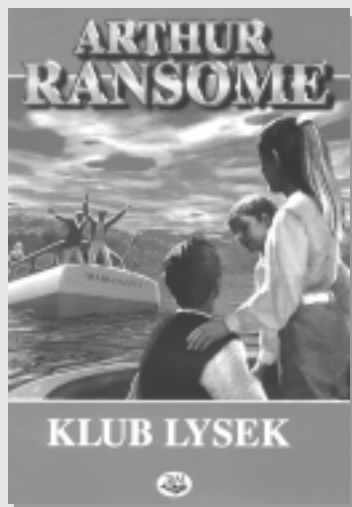
Kromě příkladů rodičů, které byly určující v předškolním věku, objevuje se u světlušek a vlčat - tedy ve skautské skupině důležitý model vůdce - vůdkyně. Tento nový model částečně doplňuje, někdy i zastupuje model jednoho z rodičů (často v neúplných rodinách).

2. Asi do 12 až 13 let, tedy v prepubertě a v pubertě, se vytváří „skupinové já“. Dítě se připoutává ke skupině vrstevníků, která je pro ně základním vnějším modelem. S ní se identifikuje, k ní směřují jeho aktivity, je organizátorem a měřítkem jeho zálib, přání a hodnot. Pro naše hnutí je to nejdůležitější věk, kdy můžeme dítě kladně ovlivnit. Jestliže je skupina (skautská družina) kvalitní a rádce - rádkyně či oddílový vůdce - vůdkyně jsou vhodnými modely, pak se výchovné usilování většinou dobře daří.
3. Ve věku 13 let a výše se vytváří „společenské já“, diferencují se aktivity podle širších potřeb společenských, pracovních, ideových, zájmových a jiných. V oddílech a družinách to znamená nabídnout různorodý program a neustupovat na úzké paletě aktivit. Modelem v tomto věku bývá většinou jedna (i více) obecně ceněná osobnost, případně její (jejich) určité vlastnosti.

Často se setkáváme s mladistvými, kteří mají dlouhodobé problémy s identifikací s vlastní rodinou. Mívají pak i potíže se zapojením do vrstevnických skupin, snáze podlehnu vlivu asociálních part či žijí život v sociální izolaci.

Skautská skupina by měla respektovat základní psychické potřeby dítěte v jednotlivých etapách vývoje, aby mohla jeho vývoj ovlivnit. To znamená především uspokojovat potřebu:

- určité úrovně podnětů (náplň činnosti)
- vnější struktury, tj. smysluplné, postižitelné, diferencované struktury podnětů (program a jeho provádění)
- specifického modelu (vůdkyně, vůdce a osobnosti spolupracující s oddílem) jako kladného vzoru v životě
- sebeuplatnění, nezávislosti, osobní jistoty i ve fungující skupině.

„Vždyť už tady začíná město,“ ozvala se Dorotka asi za půl hodiny, když vpluli do dlouhé vodní ulice vroubené nízkými domky. Konečně došli k loděnicím u Potter Heighamů, k přístavnímu můstku a k překrásnému starému mostu, který byl postaven snad před čtyřmi sty lety a možná ještě dřív.

„Pod tím snad ani neprojedeme,“ řekl Dick, který stál opět u kormidla, „co kdybychom sundali stěžeň?“

„Jen počkej a uvidíš,“ řekla mu Levka. „Kam máš namířeno, Tome?“

„Těsně u mostu je spousta místa,“ řekl Tom, který stál na přední palubě a sundával kosatku.

„A nemáme to aspoň tak daleko, když táhneme ten člun. Dávej pozor, Dicku. Zajedeš s ní ke břehu. Ale kdepak, teď ještě ne...“

Pravka se chopila kormidla.

(A. Ransome, Klub Lysek)

5. Koedukace

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PSYCHOLOGIE

Koedukací se rozumí společná a stejná výchova dívek a chlapců ve smíšených skupinách. V tradici skautingu je oddělená výchova obou pohlaví a také existují dvě mezinárodní skautské organizace - dívčí a chlapecká. Přesto však opětovně leckde ve světě i u nás dochází k debatám o různých formách společné výchovy. Nejprve uvažujme o rozdílech ve vývoji dívek a chlapců.

V novorozeneckém věku bývají dívky v průměru sice drobnější, ale zdravější a vývojově pokročilejší. Chlapci bývají pohybově aktivnější, déle bdí, ale jsou méně vytrvalí v očním kontaktu (pohled z očí do očí) s matkou, což se často považuje za příznak menší sociální zralosti.

Dívky začínají dříve mluvit a ve školním věku mají lepší výsledky ve slovních zkouškách. Chlapci mají lepší prostorovou představivost, lepší výsledky v počtech (asi od 10 let) a bývají agresivnější. Dětské skupiny ve věku světlušek a vlčat bývají oddělené, u chlapců větší (4 - 6 členů), u dívek spíše dvojice. Převažují hry pohybové; hry chlapců bývají různorodější a s větším rozsahem zájmů. U dívek je nápadný vyšší zájem o malé děti spojený s pečovatelskou snahou.

Dívky dozrávají biologicky dříve než chlapci (o 1 až 2 roky), mívají na střední škole lepší školní prospěch a po mnoha stránkách jsou vývojově v předstihu. Chlapci je dostihnou až v pozdějším dospívání (zhruba kolem 18. roku).

Naznačené rozdíly neplatí obecně. Vývoj každého dítěte je utvářen výchovou a prostředím, ve kterém se pohybuje. Chlapci bývají většinou povzbuzováni k pohybovým aktivitám, dívky spíše k řeči a k jisté estetičnosti. Pláč bývá u chlapce chápán mnohdy jako projev vzteku, u dívky spíše strachu. Existují hračky „pro chlapce“ a „pro dívky“. Tresty chlapců bývají většinou tvrdší. Ve škole bývají kárání spíše za rušivé chování než za chyby, dívky naopak. Horší prospěch se u chlapců vysvětluje nezájmem či lenivostí („kdyby chtěl, byl by lepší“), u dívek často neschopností, což snižuje jejich sebevědomí. Problémy vznikají v neúplných

rodinách (většinou jen s matkou), kdy chlapcům chybí mužské vzory a objevuje se u nich méně chlapeckého chování.

Podobných rozdílů mezi děvčaty a chlapci je sice více, ale ve skutečnosti najdeme častěji shody než rozdíly. Při tom rozdíly mezi jednotlivými dětmi bývají větší než mezi pohlavími.

Při úvahách o přiměřenosti či nevhodnosti koedukace je třeba mít neustále na zřeteli, že jsme výchovné hnutí, zdůrazňující morální a duchovní výchovu. Je důležité, aby obě pohlaví se od dětství učila navazovat přátelské vztahy, byla ohleduplná k sobě a ve vzájemné úctě přijímala role, které je v budoucnosti čekají. Chlapcům i děvčatům dávejme dostatečnou příležitost vzájemně se setkávat a navazovat při různých akcích přátelské vztahy.

Nezuzujme však paletu výchovných metod na stejný program a stejnou činnost pro všechny. V koedukované skupině se velmi rychle ukáže, že co baví desetiletého chlapce, často nudí stejně starou dívku a naopak. Mezi 7. a 11. rokem se utváří budoucí role ženské a mužské. Přehlédneme-li to, vytvoříme snadno nepřiměřenou rovnost, která se dostává do rozporu s biologickým posláním obou pohlaví. U dívek nastupuje mnohem dříve puberta. Ve 12 letech bývají již dospělé, zatímco chlapci jsou většinou ještě dětmi. S dospíváním spojené změny chování, výkyvy nálad, hledání nových autorit a často i životních hodnot se objevují v různém věku. Znesnadňuje to mnohdy společné programy.

Co za koedukaci nebudeme považovat? Jestliže se oddíl či družina dívek a chlapců sejde na společné schůzce, výletu, závodě či při návštěvě kulturní akce. Jestliže středisko z důvodů ekonomických či bezpečnostních postaví v blízkosti dva tábory, třeba i se společnou kuchyní, ale s odděleným programem. Někdy mohou vzniknout koedukované jednotky z důvodů věcných (např. malé obce), organizačních (nedostatek mužů či žen pro vedení oddílů) či osobních (manželský pár vede oddíl) aj.

Rozhodující roli musí mít vůdce či vůdkyně. Dovede-li vhodně sestavit program a má-li pochopení pro potřeby a zájmy dětí různého věku, pohlaví i vývojové zralosti, má šanci na úspěch. Pokud nezapomeneme, že základem výchovy jsou hodnoty mravní a duchovní, pak další metodiky již zvládneme přiměřeně. I když ve skautském věku budeme dávat přednost oddílům odděleným, ve věku roverském bude přibývat kmenů koedukovaných - byť i třeba formálně rozdělených. Jestliže jim bude dána důvěra, nezklamou nás a jejich odpovědnost osobní i morální se výrazně posílí.

Když za sebou zavřely nově postavený stan, řekla Karla Věře:
„Poslyš, Věro, jak to bylo dnes v noci s tvou hlídkou?“
Věra na ni ostře pohlédla, zrudla a vyhrkla:
„Tedy to Dana žalovala?“
„Ne - nikdo nežaloval, rozumíš? Ale vím, že nás mohl vítr odnést
a že jsme obě spaly, přestože tys měla mít hlídku a pak vzbudit mě.“
„A když - copak se stalo?“
„Nic se nestalo, ale mohlo stát a pak - nevíš, že hlídky je nutno
držet venku a ne v posteli a že to je přece skautský zákon, který
jsme slíbily jako všechny ostatní zachovat?“
„Ale?“
„Tak - něco ti povím. Ted' půjdeš k profesorovi
a omluvíš se - a když ne, mluvíme spolu dnes naposled!“
Karlina slova zněla vážně a slavnostně. Seděla na svém lůžku
a měla přísně svrstělé čelo.
Věra na ni opět krátce, nedůvěřivě pohlédla.
„Ty si osobuješ nějaké velké právo tady kázat,“ řekla potom. Ale její
hlas nebyl příliš pevný. Karla se už opravdu zlobila.
„Ať mám právo nebo ne, nechci, aby některá
z naší družiny byla taková jako ty.“
„To je jasně řečeno - nechcete mě mezi sebou.
Tys pěkná, Karlo, to jsem si o tobě nemyslila. Ale já dobře vím,
proč to vše je. Chceš se skamarádit s Danou.“

(V. Štáflová, Skautka Dana)

6.

Řešení konfliktů

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PSYCHOLOGIE

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

Vymezení pojmu: Slovo „konflikt“ pochází z latiny. Conflictus = srážka, boj, confligere = vzájemně se zasahovat. Pod pojmem konflikt myslíme jev nesouladu, neshody, sporu dvou či více protikladných sil o vítězství jedné nad druhou. Konflikty patří k životu a i když se budeme co nejvíce snažit o jejich předcházení, přece se budou objevovat.

Dělení konfliktů:

Nejčastěji dělíme konflikty následovně:

- Intrapersonální - vnitřní konflikt osobnosti (sám v sobě, rozhoduji se, jak budu v určité situaci jednat)
- Interpersonální - mezi dvěma (i více) osobami
- Skupinové - existující uvnitř jedné skupiny mezi jejími členy
- Meziskupinové - existující mezi dvěma skupinami (samostatnými)

Z psychologického hlediska je možné množství nepřehledných a složitých jevů podmiňujících konflikt rozdělit podle toho, který psychologický jev v konfliktu převažuje. Jsou to např.:

- Konflikty představ
- Konflikty názorů
- Konflikty postojů
- Konflikty zájmů
- Konflikty smíšené

V praxi převažují tzv. smíšené konflikty. Jednotlivé strany si často neuvědomují převažující nebo počáteční důvod konfliktu, který pak „nabíli“ na sebe další složky.

Obsah psychologického dělení konfliktů:

Konflikt představ patří do našeho poznání. Myslíme, že něco víme přesně a správně, domníváme se, že naše představa je jediná správná, nebo aspoň správnější v dané diskusi či situaci. Jsou to např. rozdílnosti

představ rodiče a učitele o vědomostech dcery - žákyně; rozdílnost představ dvou čtenářů na určitou knihu, dvou jedinců na politickou stranu, dvou odborníků při odpovídání na otázky: „Co je to?“, „V čem a jak je to?“, „Proč je to tak a ne jinak?“.

Konflikt názorů si klade podobné otázky, jako je to u představ, ale každý navíc ve svém názoru hodnotíme, posuzujeme a podle svého určujeme blíže představu. Např. „můj názor je, že Brno je krásné...“, „můj názor však je, že Brno je špinavé, rozkopané město“. Nebo: konflikt v hodnocení diváka a rozhodčího při hrách, sportech, soutěžích, při porušení pravidel hry. Hodnocení oponentů „jaké to je“ v odborném textu, ve výtvarném, dramatickém či hudebním uměleckém projevu nebo různost hodnocení beatu a dechovky od členů dvou generací.

Konflikt postojů vzniká při citově, emocionálně zabarvených názorech: líbí se mi - nelíbí se mi; chtěl - nechtěl bych „to“ ani za nic; to bych klidně udělal - to bych nikdy neudělal...

Konflikt zájmů je složitý a častý. Zájmy jsou hnacími silami v člověku, jsou motivací lidské činnosti. Proto při společných aktivitách mohou častěji vznikat konflikty, které mohou mít různé formy:

- konflikt v rovině vítěz - poražený: buď já, nebo ty
- souboj dvou neústupných neurvalců vedoucí k nepřátelství
- konflikt dvou džentlmenů dávajících si navzájem přednost
- konflikt o pozici, žádoucí místo tam, kde je něčeho málo a oba to nemůžeme získat, konflikt o žádoucího člověka a jeho přízeň
- konflikt dvou blízkých, jinak spokojeně spolunažívajících jedinců (např. v rodině), když pouze jeden chce něco „udělat“, „koupit“... nebo rozhodne jinak než ten druhý a každý prosazuje svou.

Při střetu zájmů není vhodné hledat řešení v rovině vítěz - poražený, ale hledat raději společné řešení.

Konflikty smíšené se vyskytují tam, kde se propojí různé druhy příčin a různé druhy konfliktů s celým předivem vzájemných vztahů a závislostí dvou konflikt vyvolávajících jedinců. Nejčastěji to jsou tzv. „malé“ konflikty v rodině, výchovné instituci nebo výchovném hnutí, v malé skupině s komunikací tváří v tvář a vzájemnou citovou i společenskou závislostí. Jsou to konflikty vyvolané odlišnými názory a představami, odlišnými zájmy a představami, postoji a často upamatování se na různé zkušenosti z předcházejících konfliktových situací. Vzájemné citové vazby mohou sice vytvářet otevřenost v komunikaci, ale také snížení sociální snášenlivosti až v bezohlednost a neúctu. To vše může vyústit v povýšené jednání a zvýšení a prohlubování konfliktového jednání.

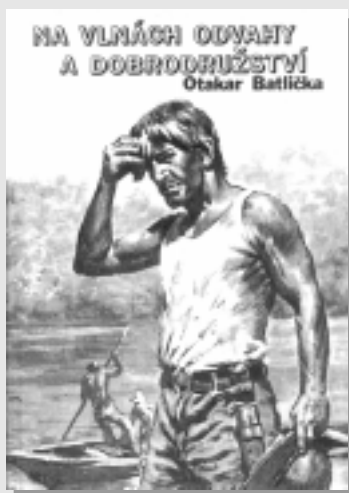
Konflikty intrapersonální se odehrávají v nás samých. Mohou mít také podobu konfliktu představ, zájmů nebo postojů, mezi kterými se nemůže jedinec rozhodnout. Může to být konflikt mezi vlastními zájmy a společenskými normami, vlastními city a ohledem k citům druhého, vnitřní rozpor mezi dvěma morálními postoji a podobně. Vnitřní konflikty se projevují napětím, nejistotou, strachem, někdy také nezvyklým výbuchem zloby, agrese, brutality. Výmluvným důkazem nezvládnutých vnitřních konfliktů je rostoucí počet manifestovaných závislostí i sebevražd, rozvodovosti i různých druhů násilí „na tom druhém“.

U vlčat a světlušek bývají sice konflikty časté, ale rychle odplynou a zapomínají se. Stačí několik slov vedoucího, jednoduché napomenutí či převedení pozornosti na jinou činnost. Ve věku skautském mohou být konflikty mnohem těžší a často mohou rozvrátit družinu či dokonce celý oddíl. Rozlišujeme konflikty mezi jedinci a mezi skupinami (družiny mezi sebou, mezi oddíly aj.), které bývají těžší, trvají déle a obvykle se obtížněji řeší. Většinou mají citový podklad, a proto se jen málokdy daří řešit je rozumovými rozklady. Podaří-li se však utlumit emoce (vztek, závist, zlobu aj.), snáze se dosáhne usmíření.

Konflikt mezi dospělou osobou a dítětem má rozličnou podobu. Někdy vzniká z nepochopení dospělého, který z neznalosti situace ne zcela právem někoho potrestá, jindy je v popředí odpor dítěte, které dorůstá a nechce, aby se s ním jednalo jako s dítětem (bývá to často zdroj střetů, když chlapci či děvčata odrůstají z oddílů a usilují o jistou samostatnost), jindy to bývá vzájemné nepochopení či přenesení konfliktu z jiného prostředí (třeba dítě je neprávem potrestáno ve škole a pak reaguje nevhodně na vůdce v oddíle).

Konflikty mezi dospělými bývají často velmi ostré a dlouhodobé. Při jejich řešení se doporučuje počkat, až „vychladnou hlavy“, pokusit se pochopit stanovisko druhého a nepodkládat si vzájemně zlé úmysly. Často se říká, že moudřejší ustoupí - či alespoň dokáže udělat první krok k usmíření. Pokud to není možné, bývá asi nejlepší buď se na chvíli rozejít, anebo povolat ku pomoci někoho, koho si obě strany váží, a s ním vše řešit.

Zásadně platí, že konflikty bychom měli řešit včas. Většinou vznikají z drobných rozporů, které se dají poměrně snadno zvládnout. Přerostou-li v prestižní záležitost, pak řešení bývá již obtížné.

*Víte přece, jak fakíři a krotitelé hadů
vábí tyto potvůrky! Pískají jim, pánové, pískají!
A pokud pískají, je brejlovec ve stavu jakési
strnulosti, ale běda, kdyby se pískat přestalo!
Pánové, já seděl u stolu s namydlenou tváří, do
půl těla svlečený, levou rukou jsem držel ruku
s mýdlem, v pravé štětku a pískal jsem svému
návštěvníku, pískal a pískal. Pot se mi lil z čela,
věděl jsem, že sebemenší pohnutí by znamenalo
- smrt. Pískal jsem, co mi právě napadlo.
Přehvízdal jsem všechny známé písničky, nesměl
jsem přestat ani na vteřinu.
Tělo mi už nucenou nehybností dřevěnělo...*

(O. Batlička, Na vlnách odvahy a dobrodružství)

7. Typy vedení oddílu

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PSYCHOLOGIE

Každý vůdce si časem vytvoří vlastní styl vedení, který získal vlastní zkušeností či odpozoval od rodičů, učitelů nebo předchůdců ve vedení oddílu. I přes velké rozdíly mezi námi můžeme stanovit základní typy vedení:

Autoritativní styl, který klade důraz na bezpodmínečnou poslušnost, na podřízení se autoritě vůdce a uposlechnutí všech příkazů či zákazů bez jakékoliv debaty. Oddíl sice zdánlivě funguje, úkoly se plní, ale když vůdce odejde, vše se rychle zhroutí a oddíl se většinou rozpadá.

Liberální styl klade důraz na ponechání naprosté volnosti dětem, které si v podstatě mohou dělat, co chtějí, a jejich aktivita není omezována. Někdy se mluví o volné výchově v rodinách i v některých typech škol. Výchovné působení většinou nemá ani plán ani základní koncepci a děti se nenaučí systematicky pracovat.

Demokratický styl respektuje dívku či chlapce jako samostatnou bytost, která má právo rozhodovat se poměrně samostatně. Současně však musí poznávat odpovědnost vůči druhým dětem, oddílu, ale i přírodě a vlastní obci. Vůdce je spíše starší a zkušenější přítel - spíše průvodce než vůdce. Děti v oddíle bývají spokojené, dlouho v něm vydrží a nálada bývá dobrá. Pro vývoj dětí je tento styl nejpříhodnější. Opírá se více o vysvětlení než o tresty či zákazy a ponechává dětem přiměřenou volnost. Hlas dětí je slyšen, brán v úvahu a povzbuzován.

Uvedené třídění je sice zjednodušené (vzniklo v USA právě při sledování skautských oddílů), ale pro první orientaci užitečné. Rozhodující však je citový vztah vůdce k dětem v oddíle. Při kladném citovém vztahu probíhá jednání v oddíle i v družinách „v dobré pohodě“, s očním kontaktem, vůdce naslouchá dětem, jednají spolu, pokud to je možné, jako rovný s rovným, společně se zasmějí i pobaví a vzájemně si pomáhají. Vůdce si uvědomí, že i on se v mnohém může od dětí něco naučit.

Záporný citový vztah si většinu činností vynucuje příkazem, málo se chválí a spíše se připomínají chyby či různé nedostatky a děti jsou mnohdy ponižovány nevhodným trestem.

A jaký by skautský vůdce neměl být?

- Velitel, který si oddíl plete s vojenskou četou.
- Závodník, který děti připravuje jen na nějaké závody a ostatní program či děti méně zdatné a „nezávodivé“ pomíjí.
- Lajdák, který si nepřipraví předem program či dokonce chodí na schůzky pozdě.
- Suverén, který všemu rozumí, ostatní nic neznají a nemohou se mu v ničem rovnat.
- Náladový jedinec, který snadno podléhá svým pocitům, přehlíží děti a jejich nálady či momentální potřeby.
- Programátor, který sice promyslí předem program, ale nedokáže jej změnit podle vzniklé situace.
- Ochránce, který ve snaze chránit děti před každým rizikem, brání postupně mu získání dovedností potřebných právě pro zvládání svízelných situací.

Největším rizikem výchovného stylu bývá nedůslednost. Vůdce kolísá mezi přísností a krajní povolností. Někdy za určitý čin udělí trest a někdy jej nechá bez povšimnutí. Někdy vyžaduje přesné splnění úkolu a jindy je „velkorysý“. Mimořádně nebezpečný je odlišný přístup k jednotlivým dětem podle toho, jaké má oblíbence - to mívá demoralizující důsledky. Nebezpečný může být i odlišný styl vůdce a jeho zástupce. I když nemohou být zcela stejní, v zásadních otázkách vedení oddílu by se neměli lišit.

Styl výchovy nemůže být neměnný. I největší demokrat musí umět vydat v určité situaci jasné rozkazy. O nutnosti dodržovat na táboře hygienu nelze příliš debatovat, co potřebujeme vzít na výpravu, je dáno jasným pokynem atd.

Výchovný styl není vůdci dán jako neměnná skutečnost. Mnohé se postupně učíme, poznáme své chyby, ale i úspěchy a poučení, můžeme svůj styl měnit a upravovat. Jedna z cest, jak sám sebe poznávat a korigovat. Někdo natočí na video jeden den v táboře či jednu schůzku. Když si v klidu promítneme záznam, často si uvědomíme, co se nezdařilo a naopak, kdy jsme postupovali vhodně a přiměřeně.

Jaroslav Svojtka
**JEZERO
SEDMI SVĚTEL**

„Poslyš, ty už mne delší dobu udivuješ abnormálními znalostmi v kuchařských vědách. Ty, Pedro, kápni božskou! Že ty umíš vařit!“
Pedro zrudl a sklopil oči. „No - maminka byla dlouho nemocná a já jsem musel pomáhat v kuchyni ... a leccos jsem okoukl.“
„Leccos okoukl!“ opakoval jsem já savě po něm.
„A proč jsi to neřekl hned, proč jsi mě nechal zbabrat tu kaši? To je družinová spolupráce?“
„Když ono mne to moc nebaví ...“ přiznával se nejistě.
„Ale ty můj poklade, to ti rád věřím!
Doma tě to nemusí bavit, proti tomu nic nemám, ale na táboře je to něco jiného. Doma to byla povinnost, kdežto tady ti to musí být zábavou, legrací.
Rozumíš? Tady musíš vařečku milovat nade vše!
Jmenuji tě s okamžitou platností vrchním kuchařem družiny Tygrů s ročním platem ... dejme tomu ... no, to se ještě domluvíme.“

(J. Svojtka, Jezero sedmi světél)

8.

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PSYCHOLOGIE

Odměny - tresty - motivace

Stará pedagogická moudrost říká: Zaříd' vše tak, aby dítě něco udělalo dobře a pak ho pochval. Odměny jsou účinné prostředky výchovy, a proto jich užívej více než trestů. Odměna povzbuzuje správné jednání, trest většinou pouze nějaké chování tlumí, ale neříká, co je správné. Kdo se bojí trestu, zdaleka není tak výkonný, ani se tolik nenaučí jako ten, kdo vidí, že se mu daří a že je uznáván. Jeho motivace se výrazně zvyšuje. Přísné a silné tresty vedou mnohdy k tomu, že dítě se vyhýbá trestající osobě a tím se narušuje dobrý vztah skautů k vůdci. Naopak dobře volené odměny posilují kladný vztah, který je základem účinné výchovy.

Několik obecných pravidel o odměnách a trestech:

- Musí být přiměřené věku.
- Musí být srozumitelné - dítě si mnohdy neuvědomuje, čeho se dopustilo a proč je tedy trestáno či chváleno.
- Musíš být důsledný k dětem i k sobě. Nemůžeš trestat někoho za svoji vlastní chybu či nepřesnost.
- Nepřeháněj ani odměny, ani tresty. Budeš-li je užívat příliš často, ztratí se jejich význam.
- Jestliže někoho jednou za něco pochválíš a podruhé stejný čin přehlédneš, vytváříš nejasnou situaci a není jasné, co je správné jednání.
- Dávej pozor, aby nebyli odměňováni či chváleni stále stejní skauti.
- Kde můžeš pochválit (hlavně světlušky či vlčata), chval. Dětem to dnes většinou chybí. Všude jsou většinou trestáni, okřikováni a podceňováni.
- Neměl by ti uniknout žádný dobrý čin dětí. I když je zdánlivě malý, neváhej ho ocenit.
- Dopustíš-li se chyby (hlavně při trestech), je tvou povinností se omluvit.
- Trest, který dítě ponižuje před ostatními, je velkou výchovnou chybou.

Odměny i tresty mají různé podoby. Odměny mohou být hmotné povahy (bonbony, drobné dárky, odznaky, diplomy, později i knížky). Často užíváme odměny sociální: pochvala a ocenění, někdy i uznalý pohled beze slov, prosté projevení zájmu i radosti z výkonu, umožnění nějaké zajímavé činnosti, u vlčat a světlušek pohlazení. Některé oddíly si časem vypracují vlastní tradici - ocenění u táborového ohně, zápis na oznamovateli či v oddílovém časopise apod.

I tresty mohou být různého druhu: okřiknutí, pokárání (často mezi čtyřma očima), pohružka, jasný signál nezájmu nebo i chvíle jistého ignorování, napravení způsobené škody (třeba při poškození nějakého nástroje či táborového zařízení) aj. Rozhodně se vyhýbej tělesným trestům, zesměšňování či výhrůžkám, které nemůžeš splnit („všechny vás pošlu z tábora domů“) apod.

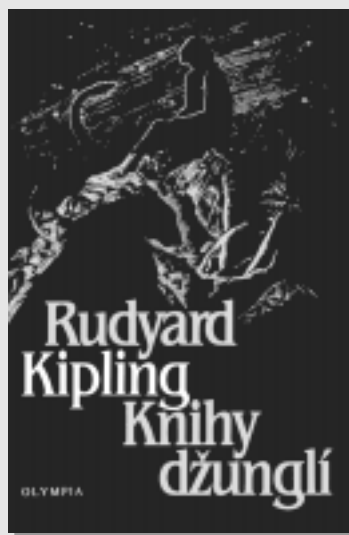
Ke každému dítěti musí vůdce přistupovat s úctou i důvěrou v jeho schopnosti a v jeho dobrý základ. Vždy uvažuj o tom, že třeba jednou bude stát na tvém místě a povede jiné děti - mnohdy dle tvého vzoru.

Odměny a tresty jsou jedním z prostředků, jak skauty motivovat, podněcovat k určitým činnostem a jak jim dát znát, čemu se vyhnout. Při tom je potřebné mít na zřeteli cíle skautské výchovy a prostředky, které používáme, ale v druhé řadě je potřebné znát také cíle jednotlivých dětí (často velmi nejasné). Na základě těchto znalostí odhadujeme, jak na děti v oddílech působit, aby konaly právě ty činnosti, které jsou nutné k dosažení vytýčených cílů, ale zároveň uspokojují osobní zájmy dětí.

Pro každou činnost potřebujeme vytvářet účinnou motivaci - ať se jedná o hru, závody, učení, pracovní činnosti či cokoli jiného. Znakem skautské metodiky je hra, jejím prostřednictvím vedeme ke spolupráci a přátelství, ale i k přemýšlení a k dodržování skautského zákona. Získat a nadchnout děti pro nějakou činnost můžeme nejspíše tehdy, bude-li je těšit. Motorem jednání bývá v dětství příjemný prožitek - tedy v podstatě cit. Ovšem: čím mladší je dítě, tím kratší dobu vytrvá u jedné činnosti a častěji mění svůj zájem - a tedy i činnost.

Pro posilování motivace dětí potřebuješ v první řadě pestrý program, který často musíš přizpůsobit náladám i vnějším podmínkám. Mnohé hry i činnosti můžeš opakovat, ale většinou v poněkud pozměněné podobě („proměnlivost těší“). Jindy působí povzbudivě moment překvapení, který vyvolá zájem. Děti mají rády jistou tajemnost, neočekávané změny, výkony, ve kterých mohou prokázat zdatnost, obratnost, bystrost, ale i smysl pro humor. Mnohé obtížné a náročné úkoly se dobře zvládají v přátelské a čínorodé skupině, jejíž členové jsou vzájemně spojeni přátelskými vztahy a mají společné cíle.

Pro udržení motivace potřebuješ vymýšlet program tak, aby všichni měli šanci alespoň někdy vyhrát a zažít úspěch a uznání. Mnohdy můžeš oceňovat nejen výkon, ale i úsilí, které jednotliví skauti a skautky vyvinou. Pamatuj, že být šikovný, obratný a chytrý znamená mnoho, ale být přátelský a pomáhat druhému, je víc!

*Vyrostl mezi mláďaty.
Než z něho byl chlapec, vlčata ovšem dávno
dospěla na vlky. Řemeslu ho učil táta Vlk
a kdeco mu v džungli vysvětloval. Každé
zašustění trávy, každý závan horkého letního
vzduchu, každé soví zahoukání, každé škrábnu-
tí drápků netopýra, hovějícího si na stromě,
každé zašplouchání rybičky vyskakující v tůni
bylo Mauglímu nakonec stejně běžné jako
obchodníkovi chod jeho kanceláře.*

(R. Kipling, Knihy džunglí)

Oddílové tradice a rituály

Svět kolem nás se velmi rychle mění. Děti se v něm obtížně orientují a mnohému nerozumí. Oddílové tradice a jejich udržování jsou důležité pro vytváření jistoty a pevných bodů v rychlém toku života. V původním skautingu se tradice a rituály teprve vytvářely, ale postupně vznikaly v činnosti jak celého hnutí, tak i jednotlivých oddílů či středisek.

Dnešní Junák má již celou řadu vlastních tradic. Patří sem kroj, různé odznaky, pozdrav, formy táborů (typicky české podsady), systém zkoušek zdatnosti, některé pravidelné akce národní (Svojsíkův závod) i mezinárodní (jamboree, výměnné zájezdy) aj. Jednotlivé oddíly si vytvářejí vlastní zvyklosti a rituály, které pečlivě dodržují.

Světlušky či vlčata si znovu a znovu přejí slyšet mnohokrát opakovaná vyprávění a samy při tom upozorňují na nepřesnosti. Skauti se rádi vracejí na místa, kde již tábořili či byli dříve na výletě, hrají tam stejné hry, těší se na pravidla zapalování táborového ohně (a často podceňují jiný oddíl, který to dělá „jinak“). Staré kroniky či časopisy patří k tradicím a mnohdy najdete družinu, která si listuje kronikou a hledá inspiraci pro vlastní činnost. Tím vším se upevňuje vztah k oddílu.

Co může patřit k tradicím oddílu?

- Přijímání nováčků
- Skládání skautského slibu a s tím spojený obřad
- Zahajování táborových ohňů
- Loučení s tábořištěm (poslední večer na táboře)
- Vyhlásování výsledků velkých her, složení stupňů zdatnosti či odborných zkoušek
- Některé tradiční hry či body programu
- Přezdívky a různé „průpovědky“, které vzniknou na táborech či na výpravách
- Oddílové symboly (družinové vlajky, oddílová vlajka, totemy)
- Symboly jednotlivých táborů či velkých akcí (většinou uložené v klubovně)

- Pravidelná setkání s rodiči
- Oslavy svátků (sv. Jiří, Den sesterství aj.)

Podobných námětů je celá řada.

Tradici může vytvářet program, který je v jisté shodě s ročním cyklem přírody: výlet za spadaným listím, za prvním sněhem, vítání jara, výlet za kvetoucími stromy aj. Některé činnosti mohou souviset s roční dobou: pečení posvícenských koláčů, vánočního cukroví, malování vajíček, pletení košíčků z proutí, jarní čištění studánky atd. Patří sem i inspirace církevními svátky či lidovými tradicemi.

Zdrojem tradice bývá zpěv. Oddíl mívá písničky, které pravidelně zpívá - některé v létě u ohňů, jiné v klubovně a další třeba na výletě či ve vlaku.

Ke skautským tradicím patří přírodní prostředí, ve kterém se koná většina našich aktivit. Děti velmi citlivě vnímají přírodu, i když to na první pohled nebývá vidět. Mnohdy stačí jen stručné upozornění, čeho si všímat: louka v ranní mlze, hvězdné nebe, zvláštní mraky, šumící potok, neobvyklé stromy či keře, večerní stmívání, čerstvý sníh, hořící oheň - to vše jsou prožitky, na něž se nezapomíná. Spolu s nimi se do paměti uloží i program, který se tenkrát odehrával, slova, která byla vyřčena i jména těch, kteří byli přítomni. Příroda není jen kulisa, ale velký výchovný prostředek a zdroj tradic. Jde však o to, zvolit vhodně program. Děti unavené a hladové jsou mnohem méně citlivé než děti na program dobře připravené a naladěné.

Tradice oddílu nevzniká rázem, ale potřebuje jistou dobu a záměrně se vytváří s dlouhodobou perspektivou. Je potřebné, aby začínající vůdce záměrně využil vše, co se v oddíle v minulosti již vytvořilo, navazoval na minulost a rozvíjel nové podněty, které tradici rozšíří. Právě v proměnlivém světě potřebujeme chvíle zastavení a jakési jistoty, že patříme do širšího společenství sester a bratrů a že jsou hodnoty které se nemění (skautský zákon aj.).

Ležím tu sám ve wigwamu a píši.
 Mládež je na Lipnici. Prší a prší. Chvillemi vykoukne
 slunce, ale jaksi zdaleka a hned zase se schová.
 Déšť však neustává.
 Otrávil jsem se zase trochu a hlava nebolí tolik.
 Jest jenom těžká a chvílemi sahám si na ni.
 Vzpomínám na domov. Vzpomínám na Ni.
 Dnes dostal jsem od Ní pohled. Jest na něm rozkošné
 dítě probírající se ze sna.
 Dítě! Jak miluji děti. Jsou tak půvabné, jako prostá
 pravda. Jsou naivní jako slunce a čisté jako hvězdy. Jdu-li
 kolem dítěte, a pohlédne-li ono svým zrakem, na němž lpí
 ještě ruka stvořitelova, do tváře,
 nemohu odolat, abych je nepolíbil.
 Aspoň se na ně usměji.
 Ona mi takové poslala. Zná tuto moji stránku. Ví, jak
 miluji děti a jak bych miloval...
 Ó, bylo to kruté od Ní, že mi je poslala.

(J. Wolker, Těm, kterým patřím)

Výchova k partnerství a rodičovství

Toto téma je dnes velmi často diskutované a je to i důležitý bod skautského programu. Děti kolem sebe vidí oslabené rodiny, mnohé zažily rozchod vlastní rodiny, málokteré dítě dnes ještě zná „velkou“ rodinu se spoustou tetiček, strýčků, prarodičů i dalších příbuzných. Přibývá jedináček a větší počet sourozenců bývá spíše výjimkou. Mnohé děti vyrůstají v neúplných rodinách či v rodinách, které nemají na děti „dost času“. Ani v televizi či v literatuře nenacházejí kladné vzory pevných lidských vztahů. To vše vede k celé řadě mezilidských problémů již v dětském věku a projeví se ve zhoršených vztazích mezi dětmi, což můžeme pozorovat i ve skautských oddílech.

Co můžeme dnes udělat ve prospěch dětí a ve prospěch jejich budoucích partnerských i rodičovských vztahů? V první řadě skautský vůdce musí být sám vzorem ve svých mezilidských vztazích. Může dát skautkám i skautům příklad, který je pro ně nápravnou zkušeností a který mohou jednou napodobovat.

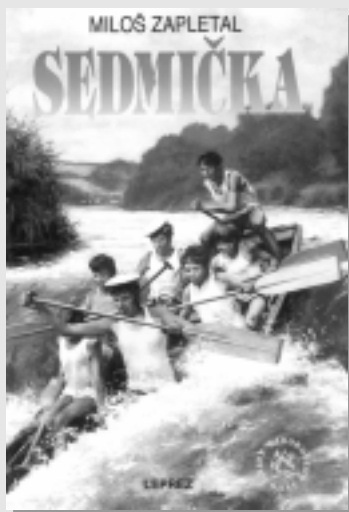
Rozumná předmanželská výchova má několik znaků:

- Nesmí jen zakazovat, hrozit či zamlčovat problémy, které děti zajímají. Spíše zdůrazňovat odpovědnost jedince za sebe i za druhého v jakýchkoliv mezilidských vztazích a zvláště pak v intimních kontaktech a v péči o „ještě nenarozené“. Máme velkou šanci na úspěch, protože odpovědnost za druhé se děti učí dnes a denně v oddílech: Rádce za družinu, noční hlídka za celý tábor, služba v kuchyni za včasné jídlo pro ostatní, vzájemná pomoc při nejrůznějších činnostech apod.
- Nenásilné pochopení, že péče o vše živé předpokládá každodenní usilování. Děti, které se naučí pečovat o kousek přírody u klubovny, o živé zvíře doma, které musí být denně krmeno a čištěno, o psa, s kterým musí denně jít na procházku, snáze pochopí, že i o malé děti se jednou budou muset pečlivě starat každodenně a systematicky.

- Zkušenost ze vzájemné spolupráce dětí - třeba dvojice ve stanu na táboře - přerůstá v pochopení, že partnerské vztahy jsou naplněny oboustranným dáváním a přijímáním. Druhý partner není jen předmětem vlastního uspokojení, ale základem je hluboký a odpovědně založený vzájemný citový vztah.
- Děti se postupně odpoutávají od vlastních rodin, navazují nové a mnohdy velmi diferencované vztahy k vrstevníkům. Tyto vztahy - pokud jsou kladné - jim dávají novou jistotu, kterou odpoutáním od rodiny ztrácejí. V tomto momentě se v oddílech vytvářejí předpoklady pro nové, trvalé citové vztahy v dospělosti i pro charakter budoucích rodin.
- Odpovědnost vůdce, který dokáže brát vážně nejružnější projevy zamilovanosti a umí odpovědět na každou otázku, kterou mu děti i dospívající přednesou.
- Děti dnes dozrávají biologicky o 2 - 3 roky dříve, než tomu bylo na začátku století. Kolem sebe vidí mnohé velmi hrubé podněty sexuálního charakteru. Zdánlivě jsou dobře informovány o intimním životě, ale ve skutečnosti nejsou dozrálé ani duševně ani sociálně a ve vztazích tápou. Jsou-li ponechány vlivu televize či vrstevnické party „na ulici“, bývají výsledky takového působení většinou velmi sporné.
- Existuje celá bohatá škála vztahů děvčat a chlapců. Od platonických zamilování, přes první nesmělé a zmatené vztahy, provázené letnými dotyky, romantické zamilování, hledání pevných vztahů, spojených často s bolestivými rozchody a novým hledáním, až po nalezení pevného vztahu, který vyústí v hlubší porozumění a v oddanost, založenou na shodných i doplňujících se rysech osobnosti a na společně sdílených prožitcích a hodnotách a vedoucí ke vzniku trvalého manželského vztahu, k založení vlastní rodiny. Všechny etapy tohoto vývoje musí vůdce chápat a respektovat. Nesmírně důležitá může být taktní pomoc či rada staršího činovníka.

Ve vhodné chvíli je na místě promluvit o otázkách sexuálních - bez zábran, ale též bez senzací - a v první řadě dát najevo, že „čistému je vše čisté“. Nezůstaňme dlužni odpověď na žádnou otázku - a pokud si sami nejsme jisti, nebojme se obrátit o radu na starší činovnice či činovníky, případně na odborníky. Otevřené rozhovory o lidských vztazích jsou projevem vzájemné důvěry a jsou potřebné i z hlediska desátého bodu skautského zákona.

Ale ještě jednou: **Nejdůležitější je vlastní příklad dospělých činovníků.**

Jindy o své pravé noze radši vůbec nemluví, ale tentokrát jsem se na ni nepřestal odvolávat.
„Já se nevymlouvám,“ řekl jsem.
„Jen mi to nemůže nikdy jít tak jako ostatním.“
„Na konci zkušebního období budete plavat, skákat a potápět se ještě jednou,“ řekl Admirál.
„Abychom zjistili, jaký jste udělali pokrok.“ A pak dodal:
„Jestlipak jsi někdy slyšel o Némethovi?“
„O Némethovi? Ne, neslyšel.“
„To byl maďarský plavec,“ řekl Admirál. „Před lety držel po nějakou dobu světový rekord na sto metrů. Představ si, že ten člověk měl jen jednu nohu!“
To mě silně zaujalo. Světový rekordman - a jednonohý!
„Když ti někdy něco nepůjde, řekni si: Németh. Uvidíš, že se hned budeš cítit líp. Németh. To by mělo být tvoje tajné heslo.“

(M. Zapletal, *Sedmička*)

Hendikepované děti a jejich začlenění do oddílu

Počet dětí, které jsou dlouhodobě nemocné, v poslední době stoupá. V celém světě se uplatňuje úsilí tyto děti zapojit (integrovat) mezi děti zdravé, umožnit jim vzdělání, začlenit je do různých zájmových činností a později do zaměstnání, která odpovídají jejich možnostem. Z toho vyplývá i naše povinnost nabídnout postiženým dětem členství v Junáku. Má-li však členství přinést takovému dítěti řádné obohacení jeho života, je to náročné pro přípravu vůdkyně i rádkyně. Musí především připravit děti v oddíle, vysvětlit jim podstatu poruchy a zdůraznit, jak můžeme společně takovému dítěti zpříjemnit jeho život. Děti se obvykle nadchnou, ale je nutno průběžně posilovat pocit solidarity, ukazovat na dobré stránky a schopnosti postiženého dítěte, budovat mu pozici rovnocenného člena a nikoliv litovaného chudáčka.

Psychický vývoj postižených dětí je komplikovanější než u dětí zdravých a setkávají se s mnoha překážkami. Svou odlišnost si začínají uvědomovat postupně již od tří let, v souvislosti s utvářením vlastní identity, vlastního „já“. Jejich výchova je náročnější jak pro rodiče, tak pro všechny ostatní zúčastněné. Velmi záleží na rodinném zázemí i na pochopení širší společnosti, přičemž důležitou roli může sehrát právě skautský oddíl. Všichni postižení mají mnohé společné rysy se zdravými (obecné vývojové zákonitosti a psychické potřeby). Jsou obvykle méně odolní proti strádání (deprivaci) citovému a sociálnímu. Je proto důležité, aby měli dostatek kladných citových vazeb a přijatelnou roli i pozici v rodině, ve společnosti, ale i v oddíle.

Téměř každý postižený prožije fázi „šoku“, vzniklo-li postižení náhle nebo když si je v plné míře uvědomí v nějaké konfliktní nebo tísnivé situaci. Ztratil-li dospívající náhle zrak nebo se z něj stal vozíčkář, nutně projde touto fází šoku, deprese, ztráty reálných nadějí až po rezignaci. Dochází ke změně životního stylu, po malých krůčcích je nutno budovat znovu sebedůvěru, stavět i na malých pokrocích, ukazovat na možnosti uplatnění i v jiných životních podmínkách, utvářet novou hierarchii hodnot. Právě přijetí skautských ideálů může být významnou pomocí. U smyslově a tělesně postižených musíme být i ve skautské činnosti připraveni na občasné sebedoceňování nebo odmítání pomoci, není-li

poskytována taktně. Z morálních požadavků u hendikepovaných slevit nemůžeme, ale od některých dovedností a činností musíme upustit a nahradit je jinými, při nichž by byli úspěšní. Radostnou činností a prožíváním sounáležitosti s oddílem můžeme významně přispět k jejich aktivnímu životnímu postoji.

Přijetí postiženého dítěte do skautského oddílu předpokládá podrobné projednání celé situace s jeho rodiči. Průběžná spolupráce s nimi je nutnější než u zdravých dětí. Získá-li vůdkyně důvěru rodičů - a to by mělo být podmínkou - měli by ji informovat o dítěti objektivně a otevřeně, případně seznámit se zprávou lékaře či psychologa, sdělit, kde se léčí, kam chodí na rehabilitaci atd. Dobrá vůdkyně si pak jistě obstará hlubší poučení o příslušném postižení, než je možno uvést v tomto stručném textu. Individuální přístup k těmto dětem i jejich správné zapojení do oddílové činnosti je sice velmi náročné, ale radost dítěte a jeho pokroky to plně vynahrazují.

Dále si uvedeme stručný a zjednodušující přehled jednotlivých postižení.

1. Děti postižené tělesně a pohybově

Jsou to např. děti po mozkových obrnách, s různě omezenou hybností končetin a celého těla, s možností chůze pouze o berlích nebo připoutané na vozíček, dále děti s chybějícími nebo deformovanými končetinami atd. Je to postižení na první pohled patrné, většinou nápadné. Zdravé děti i dospělí se nemají na takové dítě „obhlížet“ a dávat najevo svou lítost nebo opovržení. Může se to objevit i v oddílech, protože zdravé tělo a pohybové dovednosti mají v dětském pubertálním věku vysokou hodnotu. Děti v oddíle musíme vést k tomu, že i tyto děti jsou našimi bratry, že zpívat radostně na vozíčku je těžší než pro nás zdravé a že všichni máme právo na radostný život.

2. Děti s poruchami smyslů

a) zrakově

Děti slabozraké i děti se zbytky zraku a při zajištění ostatních příznivých podmínek i děti slepé mohou být členy Junáka. Vynikají obvykle při hrách, kde jde o jemný hmat - např. rozlišování stromů podle kůry - o soustředění a jemný sluch - např. rozlišit co nejvíc zvuků v noci v lese. Při vstřícném postoji vedoucích i dětí se mohou zúčastňovat výprav a některé slepé děti dobře zvládly i tábor. Rozhodnutí je vhodné přenechat rodičům, neboť je nutno posoudit dítě celkově. Pro zrakově postižené děti jsou někdy organizovány speciální tábory, kde se děti velmi dobře orientují a kde je bohatá činnost. Má-li zrakově postižené dítě úzký vztah k oddílu, je naší povinností umožnit mu prožít s ním i tábor.

b) sluchově

Děti nedoslýchavé navštěvují normální školy, používají většinou sluchadla, nejsou obvykle zařazovány mezi postižené, ale jejich vývoj řeči a celková komunikace je přece jen ztížena. Někdy se stydí nosit sluchadla a hodně z mluvené řeči jim uniká. Jejich zařazení do skautské činnosti je velmi prospěšné, nejsou s nimi větší problémy. Pouze je třeba dbát na řádné ošetřování sluchadel.

Děti se zbytky sluchu potřebují zařazení do speciální mateřské školy již od tří let, protože řeč neslyší, později a hůře mluví, a to má negativní vliv na rozvoj jejich myšlení a celé psychiky. Pomocí speciálních přístrojů se využívají zbytky sluchu, děti se učí vytvářet hlásky a celá slova a mluvenou řeč odezírat. Dovoluje se jim také, aby se dorozumívali posunkovou a znakovou řečí (tlumočení v TV pro neslyšící). Mluvená řeč je pro ně sice obtížná, ale je nutná pro jejich vzdělání a sociální začlenění.

Děti hluché se učí řeči ještě hůře; jejich artikulace může být těžko srozumitelná, což značně znesnadňuje jejich začlenění do oddílů.

Pamatuj si, že sluchově postižené děti nám rozumějí jen tehdy, když nám vidí dobře do obličeje, že na ně nemůžeme zavolat zezadu! Jsou s tím spojena i jistá rizika možných úrazů.

3. Děti chronicky nemocné

Jsou to děti, jež trpí dlouhodobou nebo prakticky celoživotní chorobou, která je různě závažná, má výkyvy a vždy je pro dítě značnou zátěží. Jde např. o cukrovku, různé alergie, srdeční vady, epilepsii, poruchy metabolismu vyžadující speciální diety atd. Většina těchto dětí navštěvuje normální školy, věnuje se různým zálibám a můžeme je dobře začlenit do našich oddílů. Je však nutno získat od rodičů (případně od lékaře) přesné informace o omezeních pohybových, o celkové životosprávě, o užívání léků. Musíme vědět, co dělat, když dojde k záchvatu, náhlému zhoršení stavu atd. K nemocným dětem řadíme také enuretiky (enuresis nocturna = noční pomočování), u nichž často pomočování trvá až do puberty a je spojeno s řadou obtíží - hygienických i sociálních.

Členy skautských oddílů mohou být chronicky nemocné děti většinou bez problémů, zvládnou dobře i výpravy. U těžších epileptiků, enuretiků a těžších alergiků volí rodiče obvykle jako bezpečnější speciální zdravotnický tábor.

4. Děti s lehkou mozkovou dysfunkcí (LMD) a se specifickými školskými poruchami

U těchto dětí nejde o hendikep nebo o chorobu jako u předcházejících tří skupin. Nejde také o novou, dříve se nevyskytující poruchu. Ještě asi před třiceti lety, kdy

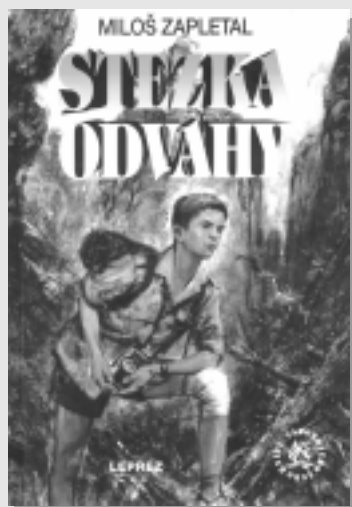
první systematické poznatky nepronikly mezi učitelskou veřejnost, byly tyto děti považovány za nenadané, líné nebo za nepozorné darebáky. Lehká mozková dysfunkce se vyskytuje asi u 5% dětí. Jsou to děti s normální i nadprůměrnou inteligencí, ale vyskytují se u nich některé zvláštnosti: velmi oslabená pozornost, potíže v jemné motorice a v koordinaci pohybů, velké výkyvy ve výkonech a v náladě, motorický neklid a horší školní hodnocení, než by odpovídalo intelektovým dispozicím. To vše není samozřejmě překážkou pro přijetí do skautského oddílu. Zkušené vůdkyně si již samy zvolí vhodný individuální přístup. Děti bývají v oddíle šťastné hlavně proto, že mají větší volnost pohybu a že jim nehrozí špatné známky za nepozornost. S LMD úzce souvisí specifická snížená schopnost naučit se při normálních schopnostech číst, psát a někdy i počítat, tj. dyslexie, dysgrafie a dyskalkulie. Lehčí formy je možno zvládnout na normální škole, výraznější jsou zařazovány do speciálních tříd při některých školách. Ve skautských oddílech je nenutíme dělat si poznámky (zvláště menší děti) nebo předčítat nahlas. I u nich platí to, co u všech dětí vybočujících z ideální normy: najít to, v čem by se dobře uplatnily a zažily pocit úspěchu.

5. Děti s defekty intelektu - mentálně retardované

Jde o velmi široký rozsah poruch, od dětí s nejlehčím postižením, které zvládnou celou zvláštní školu až po ty, které jsou celý život zcela sociálně závislé, vyžadují péči a dozor. Jejich hluboký intelektový defekt (idiocie) bývá často kombinován s postižením tělesným nebo smyslovým: do skautských oddílů by se měly přijímat spíše výjimečně ty děti ze zvláštních škol, u nichž jde o hraniční pásmo mezi širší normou a debilitou (tzv. slaboduchost) a dále ty, které byly do zvláštních škol zařazeny pro značnou zanedbanost z rodiny, což bývá u dětí rómských i jiných. Tyto děti musí mít schopnost pochopit skautský zákon, ale mít i volní předpoklady k jeho dodržování. Potřebují pomalejší vysvětlení, přístup jako k dítěti trochu mladšímu. Dovedou být pracovití, spolehliví i vděční, jsou však zvýšeně sugestibilní, snadno se dají k něčemu zlákat. Nepočítáme s nimi do funkce rádkyně, potřebují konkrétní úkoly a citlivé, ale důsledné vedení.

Při začleňování postižených dětí do oddílu je nezbytná řádná příprava:

- vůdkyně či vůdce si musí vyjasnit, zda se dokáže o ně řádně postarat. Je to jistá zátěž a ne každý ji dokáže zvládnout
- na postižené děti je třeba oddíl předem připravit (aby se jim neposmívaly, věnovaly jim jistou péči a pochopily jejich obtíže)
- bez spolupráce s rodiči či s lékařem bychom neměli začínat. Oddíl, který děti přijme do svého středu, učinil velký dobrý čin. Je to i jedna z cest uplatnění jedné stránky duchovní výchovy

„Jsme tu jen jednou,“ slyším Náčelníkův hlas,
„za patnáct miliard let, co trvá náš vesmír, se
narodíme jen jednou a můžeme prožít na světě
v lidské podobě pár desítek let.
Záleží jenom na nás samotných, jak té jedinečné
a neopakovatelné příležitosti využijeme. Jestli svůj
život bohatě naplníme, nebo ho naopak hloupě
promarníme.“
Hledím vzhůru na mihotavá nebeská světýlka
a Náčelníkova slova do mě zapadají
jako semínka do úrodné půdy.
„Všechno, co s vámi dělám, má jeden
hlavní cíl: ukázat vám, čím se dá život krásně
a rozumně naplnit.“
Jdu a mlčím, protože dost dobře nevím,
co na to říct. A Náčelník ode mne zřejmě žádnou
odpověď nečeká.

(M. Zapletal, Stezka odvahy)

Osobnost vůdce a vůdkyně

O skautské vůdkyni má asi každá z nás trochu jinou představu, často totožnou s osobností své vlastní vedoucí z doby dětství. Asi si ji trochu idealizujeme, ale imponovala nám, rozuměla nám, byla nám vzorem a snažily jsme se ji napodobovat.

Z psychologického hlediska je základním rysem vůdkyně její osobní a kladný vztah k dětem. Bez toho by nebyla naděje na výchovný úspěch. Co rozumíme osobním vztahem? Radost z existence dětí, ochota se jim věnovat a radost z toho, že se setkáváme, společně táboříme a prožíváme mnohé krásné chvíle. Dále sem patří respekt k dětem, schopnost přijímat je s jejich přednostmi i nedostatky a uznávat jejich svébytné hodnoty. Vůdkyně má mít schopnost pochopit jejich radosti i starosti a vcítit se do jejich prožitků (této vlastnosti se říká empatie). Je pro děti oporou, ke které se mohou kdykoliv obrátit se žádostí o radu či pomoc. A také umí děti pozorně sledovat, hodnotit a individuálně se jim věnovat.

Vůdkyní se stává skautka, která prošla skautskou výchovou, složila předepsané zkoušky, má řadu vlastních zkušeností a prožitků z táborů a oddílových akcí, na paměti má slib řídit se po celý život skautským zákonem a věnovat své nejlepší síly dětem. K tomu patří ještě vědomí sounáležitosti se skautkami i skauty celého světa.

Další předpoklady k vedení oddílu:

- Určitá míra výchovatelských schopností (mnohé se dá naučit zkušeností).
- Vztah k dětem a přesvědčení, že jsou v podstatě dobré a vychovatelné (výchovný optimismus).
- Základní schopnosti organizační.
- Jistá dávka rozhodnosti.
- Zájem o stálé sebevzdělávání.
- Životní optimismus.
- Osobní statečnost.
- Fyzická zdatnost.

- Pokora a umění přiznat vlastní chybu.
- Duševní zdraví i přiměřené zdraví tělesné.

Dále k tomu přistupuje odhodlání:

- Stále se zdokonalovat ve snaze řídit se skautským zákonem, slibem a činovníckým heslem.
- Zamýšlet se nad cíli své životní cesty a nad motivací vlastního rozhodnutí věnovat se výchově dětí.
- Vzdělávat se ve svém oboru, ve skautské metodice, psychologii, pedagogice, kultuře a ve všech skautských dovednostech.
- Nepoškožovat vědomě své tělesné a duševní zdraví (s tím se neslučuje kouření, požívání alkoholických nápojů a drog, gamblerství aj.)
- Dbát přiměřenou měrou o svůj zevnějšek.

Vůdkyně by se měla ve své činnosti vyvarovat:

- Mentorování: (skauting je nenápadná výchova hrou, vytvářením přátelských vztahů, příkladným chováním vůdkyně).
- Dávání některých skautek za příklad ostatním - může to vést ke komplikování vztahů mezi členkami oddílu. (Jako vzory mohou sloužit velké a uznávané osobnosti, jejich výroky, jednání apod.).
- Upřednostňování některé skautky v oddíle na podkladě vzniklých sympatií. - Není to prospěšné ani pro protěžovanou skautku ani pro ostatní členky oddílu, které mohou takové jednání vůdkyně vnímat jako nespravedlivé, nekamarádkské a někdy i jako křivdu.
- Zesměšňování a ironizování některých jedinců poukazováním na jejich nedostatky jak ve sféře duševní, tak tělesné. Jde o formu ubližování, které mu se dítě nemůže vlastně nijak bránit. Zesměšňováním může být i volba přezdívků na podkladě nějaké zjevné nedostačivosti či vady.
- Hodnocení jedinců v družině či oddíle mechanickým bodováním výkonů. V hodnotících tabulkách by se mělo objevit i ocenění snahy, trpělivosti, poslušnosti, vstřícnosti, ochoty pomoci.
- Nedůslednosti ve vlastní činnosti.

Je to hodně úkolů, které vůdkyně dobrovolně přijímá. Předpokládá to, že je sama vyrovnaná osobnost, má vlastní dobré sociální zázemí, hledá neustále cesty k sebepoznání, umí spolupracovat a vyměňovat si zkušenosti s dalšími vůdkyněmi a vůdci. To vše činí s vědomím odpovědnosti za budoucnost dětí a odměnou jí je vlastní uspokojené svědomí a radost z radosti dětí.

„Přátelé a kamarádi, doba mého vedení Stínadel se chýlí ke konci. Sám jsem určil její skončení. Ne proto, že by mě již netěšilo pracovat mezi vámi, řídit osudy Vontů. Ale vontská tradice žádá, aby v jejich čele stál někdo mladší, než jsem já. Stejně jsem na svém místě ze všech svých předchůdců vytrval nejdéle. Kronika Vontů zde má vše dobře zaznamenáno.“

(J. Foglar, Záhada hlavolamu)

13.

Řízení týmu

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PSYCHOLOGIE

Základ pro řízení oddílu tvoří oddílová rada. Bez ní by neměl existovat žádný oddíl skautek či skautů ani žádný roverský kmen. Pravidelné setkávání s rádci i se svými zástupci je pro vůdce nejlepší cestou, jak si připravovat nástupce. Na setkáních diskutujeme o minulých výpravách a schůzkách, plánujeme budoucí činnost, probíráme úspěchy i omyly, uvažujeme o jednotlivých družinách i o jednotlivcích. Je to vlastně jakýsi pravidelný rádcovský kurz. Zároveň jednotliví rádci se učí odpovědnosti za celý oddíl, podílejí se na jeho vedení a zkoušejí své schopnosti vést větší celky.

Oddílová rada nemusí mít jen „sedavý“ program. Může občas jít na vycházku, do divadla, sama něco hrát a na vlastní kůži si ověřovat některé nové body programu. Je důležité, aby si vůdce dobře rozuměl se svými zástupci, dával jim příležitost k samostatným aktivitám a podílel se s nimi o vedení.

Na oddílové radě se často ukáže, jak je kdo motivován, zda jsou rádci dobře vybráni, zda jsou dobře sestaveny družiny. Také se včas dají řešit různé nejasnosti i konflikty a napravovat různé chyby. Malé omyly se mnohem snáze a včas napravují než velké nesnáze. Je užitečné vést o jednání rady stručné záznamy a zapisovat kladné i záporné zkušenosti z činnosti. Mnohé se snadno zapomene a často i po letech mohou být zkušenosti z minulosti velmi podnětné - i když třeba oddílová rada se již celá obměnila.

Při řízení oddílu je na místě rozlišit cíle a programy krátkodobé (jak připravit příští výlet, co bude hlavní náplní družinových schůzek v dalších týdnech apod.) a dlouhodobé (co už na podzim připravit pro příští tábor, jaký program budeme chystat na Vánoce či na jarní prázdniny, kolik budeme asi potřebovat nováčků apod.). Skloubit oba typy úkolů nebývá jednoduché a často se pro „denní“ starosti zapomene na dlouhodobé projekty a pak se dostáváme do časové tísně. Jindy se stane, že se řeší pouze úkoly technické (kdo co obstará, jak si opatříme chybějící stany, co je třeba upravit v klubovně apod.) a zapomíná se na vlastní program. Jistá rovnováha obou typů činností je nezbytná a úkolem vůdce je takovou rovnováhu udržovat.

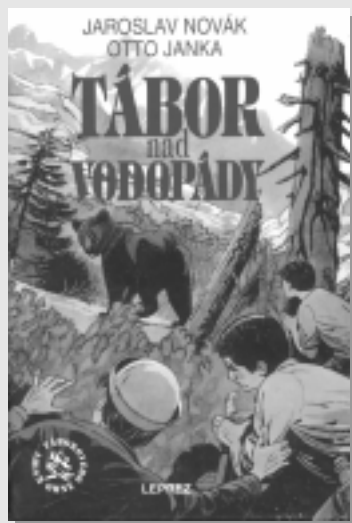
Vůdce se musí snažit, aby byl o veškeré činnosti oddílu přesně informován. Je užitečné občas navštívit družinové schůzky - třeba jen na kratší dobu, mluvit se všemi členy oddílu - od nováčků až po starší členy. Je naprosto nezbytné, aby byl vůdce přesně informován o případných družinových výpravách, znal jejich program, cíl cesty, dobu návratu apod.

K řízení oddílu patří i styk s rodiči. Bez spolupráce s nimi je činnost ochuzena. Rodiče by měli být informováni nejen o cílech oddílu (i celého Junáka), ale i o plánovaných akcích: na které víkendy se chystá výprava, kdy bude přesně tábor, jaké budou časové i výkonové nároky na děti. Jednou či dvakrát za rok je potřebné se s rodiči setkat, případně pro ně připravit program. Jestliže vůdce má pocit, že s některým dítětem není něco v pořádku, přestává docházet na schůzky, mění se jeho chování apod., je užitečné navštívit rodiče a informovat je. Třeba se najde vysvětlení i řešení vznikající situace. Často slyšíme, že mnozí rodiče nemají o oddíl zájem. Mnohdy to tak skutečně bývá, ale často je chyba na vůdci, který na setkání s rodiči zapomíná, a tím jejich nezájem prohlubuje.

Vhodné sestavení programu - kombinace pobytu v přírodě s klubovou, výběr vhodných her, uvažování o motivaci členů oddílu k různým činnostem, o jejich povzbuzování apod. je další složka řízení činnosti oddílů. O ní budeme uvažovat v souvislosti se skautskou metodikou.

Velkým uměním vůdce je včas předat vedení oddílu. Neznamená to, že musí oddíl zcela opustit. Někde bývá zvykem, že změna vedení je postupná. Vůdce si vymění postavení se svým zástupcem, zůstává aktivní, ale oddíl vede již nový vůdce.

A konečně k úkolům vůdce patří i přimět své zástupce i všechny rádce, aby prošli různými kurzy, skládali zkoušky a nespolehali se, že vše „pokryje“ náš vůdce. Na většině kurzů nejde jen o z55skávání poznatků či dovedností, ale i o setkávání s členy jiných oddílů. Vyměňují se zkušenosti, vytváří se nová přátelství a posiluje se vědomí sounáležitosti k celé skautské organizaci. Často zkušenosti oddílů z různých středisek i z různých měst mohou být inspirací k vlastní činnosti.

*Probudil je ostrý hvizd píšťalky.
Zazněl zbytečně hlasitě. Čárka, tečka. Přetrhl jim sny.
Na píšťalku se dá pískat s citem. Anebo vřeštět, jako
kdyby hořelo. Zřejmě hořelo.
„Né, ještě né,“ zakňoural rozespalé Togen.
Kámen by se nad ním ustrnul. Brátka ne. Rychle
a nemilosrdně ho vyvedl z marné naděje, že by snad
mohl spát ještě o chvíli déle. Hlas měl téměř stejně
protivný jako ta píšťalka. Vřeštěl.
„Dovoluj si mladé pány požádat, aby laskavě nastou-
pili na ranní rozcvičku jen v trenýrkách a bosí.“
Potom uslyšeli plesnutí dvířek stanového srubu
a hned na to počítání - taky mohl chvíli počkat, bylo
by to od něho slušné, vždycky chvíli čekal, než začal
počítat - ale tentokrát hned za plesnutím dvířek
zazněl Bratkův bezcitný hlas.
„Jeden, dva, tři ...“*

(J. Novák, O. Janka, Tábor nad vodopády)

Nejčastější chyby vůdce a jejich náprava

Chyby při vedení oddílu se vyskytují zcela zákonitě a nikdo se jim nevyhne. Úkolem je uvědomit si je a postupně je odstraňovat. Je to součást sebepoznání vůdce, který si postupně ujasňuje, kdy a za jakých okolností se mu jeho usilování nedaří. Poznání vlastních omylů nesmí vést k jakémusi pocitu méněcennosti či k sebepodcenění, ale právě naopak je to předpoklad nápravy. Stará moudrost říká, že chybovat je lidské, ale v omylech setrvávatí je špatné.

Naše omyly mohou vyplývat z mnoha zdrojů:

- **Chyby v programu.** Vůdce si má po každé akci rozmyslet, co se mu zdařilo a co nikoliv a pokusit se pochopit příčinu úspěchu či chyb. Může se stát, že na něco zapomene, jindy nedomyslí sled programů, nepochopí náladu dětí, nezdaří se hra, protože nebyla dána přesná instrukce. Jindy mohou působit vlivy objektivní - zhoršilo se počasí, pro nemoce přišlo méně skautů apod. Velmi důležité však je vyvodit poučení pro budoucnost a své zkušenosti - kladné i záporné - si přesně zapsat do vůdcovského zápisníku.
- **Chyby v chování.** Stane se často, že nesprávně posoudíš některé dítě a nevhodně ho potrestáš. Neboj se mu omluvit. Jindy se rozhoduješ ukvapeně - a opět je na místě říci: „Nezlobte se, ale já jsem se nepodíval pořádně do mapy.“. Děti to přijmou a pochopí, že s nimi jednáš upřímně a otevřeně. Stejně se ti může stát, že se zachováš netaktně k rodičům či k někomu jinému - i jim se omluv. Není to projev slabosti, ale naopak síly a čestnosti.
- **Chyby situační.** Každý z nás některé situace řeší snadno a dobře, v jiných selhává. Někdo snáší špatně prohru, jiný obtížně řeší problémy, kdy nemá dost času si vše promyslet, další má potíže, má-li promluvit na veřejnosti, a jsou jedinci, kteří snadno podlehnou panice, jestliže někdo na táboře onemocní. Podobných svízelných situací je kolem nás velké

množství a měli bychom si postupně uvědomit, kdy a za jakých okolností můžeme snadno selhat. Podobným situacím se vyhýbejme anebo je nechme třeba řešit našeho zástupce, který v dané situaci může být odolnější.

- **Chyby z netrpělivosti.** Chceš mít oddíl dokonalý - a ono to nejde tak rychle, jak bys chtěl. To bývá pro vůdce velké riziko. Snadno podlehne pocitu, že se nic nedaří, že se nedá na nikoho spolehnout, že na nic nestačí - a že se k vedení vlastně nehodí. Jsou to však jen chvilkové pocity beznaděje, kterým nesmíš podlehnout, ale musíš pokračovat v práci a znovu trpělivě přemýšlet, jak postupovat.
- **Chyby z vlastního temperamentu.** Osobnost každého vůdce je trochu jiná. K sebepoznání patří i pochopení, které vlastnosti při vedení dětí se u vůdce často projevují. Reaguji příliš rychle a ukvapeně či jsem naopak příliš pomalý a trvá to dlouho než se „rozhoupu“? Rychle zapomínám na různé omyly či naopak si je dlouho pamatuji a stále se k nim v duchu vracím? Raději děti chválím či spíše je trestám? Jsem spíše optimista či pesimista? Podobných otázek se může vynořit celá řada. Dokážeš-li na ně odpovědět, pak také lépe pochopíš, kdy děláš při vedení chyby a jak bys je měl napravovat - nejprve sám v sobě a pak v jednání s druhými.
- **Chyby z únavy.** Na každého vůdce přijde po určité době vedení oddílu pocit, že již vyčerpal své síly a nemůže nic nového do oddílu přinést. Říká se tomu vyhasnutí. Bývá to moment, kdy vůdce potřebuje na nějakou dobu vysadit, odpočinout si, v klidu si vše promyslet, načerpat novou sílu. Většinou bývá užitečné v takových chvílích si přečíst nějakou příručku, přihlásit se do kurzu či lesní školy a načerpat novou motivaci. Vyhasnutí bývá přechodný jev, ale nelze jej podcenit.

Odstraňovat chyby ve vedení je spojeno vždy s delším úsilím. Základem je hledání cest k sobě samému. Své pozorování, náměty i zkušenosti je třeba si zapisovat - mnohé v denním shonu často zapomeneme a snadno některé omyly opakujeme. Mějme na paměti, že výchova je jednak záměrná - o tu se snažíme vytyčováním cílů a užitím odpovídajících prostředků - jednak bezděčná, při níž v podstatě působíme neustále - svými slovy, chováním i vystupováním. Děti vůdce pozorují v každé chvíli; můžeme se dopustit drobných chyb, které si ani neuvědomíme, ale děti je postřehnou. Proto je potřebné usilovat co nejvíce o shodu mezi našimi slovy a našim jednáním i v každodenním životě.

„Tak, ty mladý ničemo!
Takhle marníš čas? Však já tě naučím!“
Pes byl na šňůře, Indián nevypadal nebezpečně
a chlapec byl poděšen: tím stoupla strýci odvaha.
Byl s potahem nedaleko v lese, a v ruce držel bič.
Za okamžik šlehl řemínek biče jako plamen
Rolfa po nohou. Hoch vykřikl a dal se na útěk, ale
strýc za ním práskaje hrozivě bičem. Indián si
myslel, že je to Rolfův otec; divil se této krutosti,
ale nepromluvil, protože synovská poslušnost je
v indiánském vigvamu jedním z prvních přikázání.
Rolf se vyhnul několika surovým ranám, ale byl
zahnán do výklenku ve skále.
Bič ho šlehl přes tvář jako rozžhavený drát.
„Teď tě mám!“ zařval zuřivec.

(E. T. Seton, Rolf zálesák)

Problémové dítě v oddíle

Mezi dětmi, které se hlásí do skautských oddílů, se mohou objevit jedinci se závažnými problémy v jednání. Někdy se sami rodiče hlásí k vůdci s očekáváním, že oddíl by mohl mnohé potíže napravit. Většinou nejsme na podobné úkoly připraveni, ale v řadě zemí se stává výchova problémových dětí nedílnou součástí skautingu.

V oddíle může být dítě, které přichází z neúplné rodiny, jiné, které prožilo složité útrapy při rozvodu rodičů, může přijít dítě, které prožilo nějakou trýzeň (dítě přísně trestané až týrané či dokonce zneužitě), dítě asociální, které nevychází s druhými a často bývá agresivní, dítě výchovně zanedbané, kterému se nedaří ve škole, dítě neurotické, na které byly kladeny nepřiměřené nároky. Objevují se u nich nejrůznější poruchy chování: časté úzkosti a strachy, celkový neklid, poruchy v komunikaci (hlavně v řeči a s nepochopením pro mimoslovní signály, gesta, výraz očí, úsměv aj.), neposlušnost, poruchy spánku, nespolehlivost atd.

Pro mnohé z těchto dětí může být oddíl záchranou, může jim přinést pocit bezpečí, ukázat jim nový program, dát příležitost kontaktu s novými dětmi a seznámení s vrstevníky, mezi kterými se vytvářejí přátelské vztahy a spolupráce. Pokud je to jen trochu možné, přijmi je do oddílu, byť i s vědomím, že to bude klást na tebe značné požadavky.

Práce s problémovými dětmi (nesmí jich být v oddíle mnoho) předpokládá, že musíš mluvit nejen s rodiči, ale také s lékařem či s výchovným poradcem. Dostaneš od nich řadu užitečných rad, občas s nimi konzultuj své zkušenosti. Pravděpodobně ti poradí i vhodnou literaturu, s kterou se můžeš seznámit.

Výchova problémových dětí není jednoduchá. Třeba se ti vše nebude dařit, jak bys chtěl, ale cokoli pro ně uděláš, je nesmírně potřebné a je to velký morální čin. Jestliže skautský oddíl poskytne dítěti příležitost třeba i jen k malému úspěchu v některých činnostech, silně se posílí jeho sebevědomí a celková odolnost. Mnoho se může napravit již tím, že poznají skutečný zájem vůdce o jejich život a setkají se s prostředím dětí zdravých a spokojených. Poznatky současné vývojové psychologie

naznačují, že šance výchovy nebyly ještě ani zdaleka vyčerpány a mnohé možnosti čekají na motivované vychovatele.

Varování: Mějme na zřeteli, že přijetí problémového dítěte do oddílu je opravdu jen pro silné a připravené osobnosti, pro vůdce, kteří umějí odhadnout své síly a poznají, kdy přítomnost takového dítěte je nad jejich síly a škodí ostatním dětem (to se může lehce stát). Morální hledisko a „užitečnost“ takové šance pro dítě problémové by v tomto případě asi nemělo být nad zájmy všech ostatních dětí. Při správném vedení to skutečně může pomoci nejen problémovému dítěti, ale i dětem ostatním; při špatném vedení (byť s dobrou vůlí) může problémové dítě oddíl rozložit a slabší jedince „svést k nepravostem“.

Je ještě jiná možnost pomoci problémovým dětem mimo oddíl. Zjistí, zda v okolí je nějaký dětský domov a zkus se domluvit s jeho vedením na občasnou spolupráci. Můžete uspořádat třeba vánoční besídku, přijít občas zazpívat s kytarou, uspořádat pro domov závody apod. I to může být velká pomoc dětem v domově, ale i poučení pro oddílové děti. Zároveň si vůdce může vyzkoušet své síly a ověřit si, zda by se dokázal věnovat problémovým dětem soustavně.

„Kluci, Ludva Grygar kouří!
Viděl jsem ho!“ křičel na chodbě jeden chlapec
z Pavlovy třídy. Pavla až zamrazilo.
„Opravdu? Kdes ho viděl?“ tázal se naoko lhostejně.
„Ale teď ráno, šel s nějakými habány z druhé školy.
Všichni byli o hlavu větší než on, nejmíň kvintáni!
Dva z nich kouřili, no a Ludva byl třetí.
Teď mu určitě bude zle!“
Pavla se to bolestně dotklo. Včera si řekl, že se
o Ludvu už vůbec nebude zajímat, ať si kamarádí
s Filipem Strnadem, když myslí!
Ale teď, když slyšel o zhoubě, do které se Ludva řítí,
velkou radost neměl. Ludva, jeho dobrý kamarád!
Vlastně kamarád už ne. To už ne! Škoda.
Ale stejně má Ludva spoustu dobrých stránek, hodně
toho umí a ví, a proto je ho taková hrozná škoda.

(J. Foglar, Chata v Jezerní kotlině)

16.

Sociální rizika

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

PSYCHOLOGIE

Děti jsou dnes vystaveny mnoha rizikovým formám jednání, které vidí ve svém okolí a které ohrožují jejich zdravý vývoj. Patří sem kouření, alkohol, drogy, hrací automaty, sedavý život před obrazovkou televize či počítače, předčasný a nevázaný sexuální život s rizikem onemocnění AIDS, chybné výživové návyky, ale i týrání dětí či dokonce jejich zneužívání. Nepodceňujeme ani možnost užití střelných zbraní. Mnohý otec má zbrojní pas, dítě může zbraň doma objevit a přinést. Do programu skautských oddílů a hlavně rojů světlušek či smeček vlčat patří důrazné varování dětí před podobnými nebezpečími a případně i nácvik některých obranných forem chování.

Obecně platí několik zásad:

- V první řadě vlastní příklad. Vůdce, který sám kouří, těžko přesvědčí děti, že to je špatný návyk. Na tábory nepatří alkohol. Vůdce, který žije v nevyrovnaných vztazích partnerských, nemůže připravovat děti pro věrnost v mezilidských vztazích atd.
- Pestrý a zajímavý program je nejlepší obranou proti různým rizikům. Mnohdy děti sedí u televize, dopouští se různých drobných přečinů či šikan nebo zkouší drogy z pouhé nudy a z nedostatku podnětů pro vlastní činnost. Je proto potřebné uvažovat nejen o programu na schůzky či na výlet, ale vymýšlet i náměty pro činnost dětí ve volném čase, a tím je odvádět od programové prázdnoty.
- Ve vhodných chvílích je třeba s dětmi v oddílech hovořit o riziku kouření, alkoholu, drog, různých diet, ale i tom, že existují „divní“ lidé, kteří by jim mohli ublížit.
- Stejně tak je dobře mluvit o riziku, které hrozí při dlouhé práci u počítače, při nekonečném hraní počítačových her a při sezení před televizí. Upozorňuj na pěkné pořady v televizi (přírodní a zeměpisné programy, rozumné pořady pro děti, klasické hry aj.), případně si je natoč na video a promítej je dětem. Naučí se tak samy programy vybírat.

- Jestliže se děti neustále baví o různých seriálech a pseudodobrodružných pořadech, zkusme s nimi pohovořit o různých nelogičnostech („Vzpomeň si, jak ses na táboře řízl do prstu a nemohl sis ani ukrojit chléb - a tady v tom filmu někoho zraní mnohem více a jemu to vůbec nevadí.“ apod.). Dokonce můžeme využít seriálu k tomu, abychom uvažovali, co by v některé situaci udělali skauti a při té příležitosti se vrátit ke skautskému zákonu.
- Učme děti říkat jasně „Ne“ na různá lákadla jako jsou drogy, cigarety a alkohol, ale i při jednání s neznámými lidmi, kteří jim něco nabízejí či se na něco vyptávají nebo je lákají k návštěvě neznámých míst.
- Pomocí některých her ukázat, že na hracích automatech nelze nikdy vyhrát.
- Učme děti se bránit - voláním, útekem i dalšími prostředky (třeba vyvolat poplach vhozením něčeho do blízkého okna apod.).
- Domyslet, jak se budou vlčata či světlušky vracet večer za tmy domů ze schůzky či z výletu. Požádat o pomoc rodiče, kteří přijdou ke klubovně nebo na nádraží a pomohou nám s doprovodem dětí.
- Vyložit dětem, že nemají pouštět cizí lidi do bytu, ve kterém jsou samy, nepřistoupit do auta k lidem, které neznají a kteří údajně pouze chtějí, „aby jim ukázaly cestu“, stejně tak nechodit s nikým, koho neznají, i když jim slíbují, že jim něco zajímavého ukáže či daruje.
- Někdy je vhodné pozvat si na schůzku nějakého odborníka, který má zkušenost s dětmi, dovede s nimi hovořit - přiměřeně k jejich věku - aby s námi besedoval a radil, jak postupovat v různých nebezpečných situacích.

Máš-li jisté podezření, že s některým dítětem není vše v pořádku, něčeho se bojíš či se chová jinak než dříve (většinou se stahuje do izolace, vyhýbá se přímému pohledu „z očí do očí“, má některé příznaky unavitelnosti a ztráty zájmu o běžný program), neváhej navštívit rodiče a promluvit s nimi, případně se vypravit za starším činovníkem či ještě lépe za odborným lékařem, zavolat na některou z linek bezpečí (znáš na ně číslo ve svém okolí?) nebo poraden, kde ti mohou poradit a doporučit další postup.

I když v ostatních kapitolách neuvádíme speciální literaturu, v tomto bodě učiníme výjimku. Zkuste si opatřit knížku M. Elliottové Jak ochránit své dítě. Vyšla v r. 1995 v Portále a najdeš tam mnoho užitečných rad i poučení. Také ve Skautských pramenech v Liberci vyšla v r. 1998 příručka Buď připraven, kde je tomuto tématu věnována samostatná a poměrně podrobná kapitola.

A na závěr znovu: Osobní příklad, pestrý program a rozumné varování jsou nejlepší cestou, jak se vyhnout řadě sociálně rizikových situací, které ohrožují děti.

Řezinova tvář byla tvarohově bledá, pohublá, z ní vystupoval veliký ošklivý nos, ustavičně načervenalý. Také ohromné a odstávající uši byly pořád krvavě červené. Oči měl vodnatě světlé. Vlasy byly nepoddajné, nastojato česané, tmavé. Někdo v Bedně razil kdysi heslo, že Řezina má obličej, který si přímo říká o ránu. Bohužel - teď po prázdninách - někteří ostří hoši s Draňákem v čele toto heslo na Řezinově tváři občas uskutečňovali. Řezina byl chlapec, který měl to neštěstí, že se narodil s obličejem tak šeredným, jaký se málokdy vidí. A ta ošklivost se odrážela v chování ostatních.

(J. Foglar, *Když duben přichází*)

Děti s poruchami chování v oddíle

Někdy se objeví v oddíle chlapec či dívka, kteří dělají starosti a musíš jim věnovat mnohem více pozornosti než ostatním. Nejprve je na místě zjistit, odkud se asi jejich potíže vzaly. Je dítě zdravé, je v pořádku, je v oddíle spokojené apod.? Čím více se dovídáš, tím větší máš naději na úspěch v jeho vedení.

Jaké poruchy se nejčastěji objevují?

- **Nekázeň.** Bývá dnes sice u dětí poměrně častá, ale u některých překračuje „normu“. K takovým dětem buď důsledný, ale také trpělivý. Bývá prospěšné rozdělit si úkoly s celou oddílovou radou, aby napomínání nebylo jen na tobě, ale přicházelo z více stran. Většinou se ukáže, že dítě nemělo v rodině vhodný režim a teprve postupně si vytváří návyky, jak se chovat, co je vhodné a co nikoliv.
- **Lhavost.** Může mít řadu příčin. Někdy to bývá ze strachu, kdy dítě má nepřiměřené obavy, že jeho přestupek - často nepříliš podstatný (něco zapomene, poškodí, neudělá) - bude přísně potrestán a on bude před ostatními ponížen. Je to vlastně jakási obranná tendence. Jindy se objeví lži z bujné fantazie. Dítě se „vytahuje“, co vše prožilo či vidělo. Tím na sebe upozorňuje a vyvolává pozornost druhých. Lži, jejichž oběťmi je někdo druhý (svádí vinu na někoho jiného či vymyslí si nepravdy, aby poškodil druhého) posuzujeme jako závažnější. Drobné a obranné lži nekářej za každou cenu ani dítě neponižuj, ale zaveď pravidlo „Přiznání vše smaže.“
- **Agresivita.** Hádky či střety dětí - často i podle vzorů pochybných televizních pořadů - bývají časté, ale většinou nemívají dlouhé trvání. Nejlepší taktikou je vymýšlet hry, které umožňují vítězství důvtipu a spolupráce nad hrubou silou a rivalitou. Jestliže se však objevuje jedinec (případně celá skupina), který s oblibou napadá slabší či mladší, pak je na místě zasáhnout důrazně. Agrese může totiž snadno přerůst v šikanu a v horším případě až v týrání. Nezapomínej, že agresivita nemusí být jen fyzická, ale může být i slovní (zesměšňování, nevhodné přezdívky, nadávky aj.). Jindy

se může agrese přenášet do oddílu z jiného prostředí. Chlapec, který je doma přísně trestán rodiči nebo šikanován starším bratrem, reaguje podobně na mladší děti, které za nic nemohou. Přemýšlej proto, odkud asi agresivita pochází a podle toho postupuj při nápravě.

- **Sociální izolace.** Některé děti bývají do sebe uzavřené, s ostatními se nekamarádí, málo mluví a ani se příliš nezapojují do her. Zvláště u dítěte v pubertě to může být signál narušeného vývoje. Ještě nebezpečnější bývá, jestliže dítě je ostatními dětmi odmítáno a tlačeno do izolace („s tebou nekamarádíme“). Vzniká v něm pocit méněcennosti, nedostatečnosti a jeho sebevědomí je narušeno. Většinou odchází z oddílu s pocitem zklamání. Proto je třeba se mu záměrně věnovat a usilovat maximálně o jeho začlenění do všech činností a jakýkoliv úspěch ocenit.
- **Záškoláctví.** Spíše bychom měli hovořit o zanedbávání oddílu a o následných výmluvách, proč se nemohl účastnit programu. Motivace může být různá: odpor k vůdci, rádci či některým dalším členům, neshoda s některými dětmi, pocit, že mu bylo někým či něčím ublíženo, začlenění do jiné dětské skupiny či party, sledování jakéhosi televizního seriálu apod. Podstatné je najít příčiny, které k odtažení od oddílu vedly a pokusit se je odstranit. Často se dítě svěří spíše některému vrstevníkovi než vůdci. Náprava může být v citlivé péči o dítě, v posilování jeho sebevědomí a v ocenění jeho předností.

Někdy se mohou objevit i výraznější poruchy: drobnější podvody, krádeže, naprostá ztráta kázně, přerůstající agrese aj. V takových případech často vůdce sám na řešení nestačí. Může jít o poruchu, která může časem přerůst v chování asociální. Tady je na místě vyhledat pomoc staršího činovníka, jednat s rodiči a případně se obrátit na odborníka. Neměli bychom se smířit s tím, že dítě oddíl opustí (či případně sami ho vyloučíme), ale měli bychom se zajímat o jeho další osud, dát k dispozici naše zkušenosti rodičům či škole a umožnit mu případně pozdější návrat do oddílu. Někdy může jít jen o přechodné stádium.

Základní literatura

Skautské příručky:

- Břicháček, V.: Poselství skautské výchovy, Skautské prameny, Liberec 1991
- Břicháček, V.: Skautský oddíl I., Skautské prameny, Liberec 1992

V obou příručkách najdete vybrané kapitoly z psychologie.

Řada LŠ má vlastní texty o psychologii - zkus si některé opatřit.

Učebnice:

V současné době vychází mnoho knížek o psychologii (nejčastěji v nakladatelství Portál). Uvádíme některé z nich:

- Kern, H. - kolektiv: Přehled psychologie, Praha, Portál 1999 - obsahuje výklad základních pojmů: vnímání, motivace, myšlení, učení, sociální psychologie, vývojová psychologie, osobnost aj.
- Nakonečný, M.: Sociální psychologie, Praha, Academia 1998 - od stejného autora vyšlo v posledních letech několik dalších učebnic. Jsou to knihy velmi dobře informované, zaměřené však spíše na teorii než na praktické využití.
- Langmeier, J. - Krejčířová, D.: Vývojová psychologie, Praha, Grada 1998 - zde najdeš velmi pěkně popsany vývoj dětí od narození až po dospělost
- Matějček, Z. - prakticky kterákoliv z jeho knížek je užitečná a poučná
- Středoškolské učebnice psychologie. Je jich několik a v každé střední škole je najdeš (autoři: Helus; Gilemrová, Maletínová; Čáp aj.).
- Hayesová, N.: Základy sociální psychologie, Praha, Portál, 1998. Čtivě psaná učebnice, ve které najdeš řadu námětů pro porozumění vlivu sociálních skupin na naše jednání

Časopis Psychologie dnes:

Vydává nakladatelství Portál pro širší veřejnost - téměř v každém čísle najdete článek o psychologii ve výchově, o poradenství aj.

**EDICE
VŮDCOVSKÁ ZKOUŠKA**

**SVAZEK 2
PSYCHOLOGIE**

Autoři:

Václav Břicháček
Jarmila Koluchová
Anna Machová
Věra Marcelliová
Iva Vaňková

Jazyková úprava:

Jindra Malinová

Odpovědný redaktor:

Barbora Tichavová

Editor:

Markéta Havlová

Grafická úprava a litografie:

Digital Image Studio, s.r.o.

Grafická úprava a litografie obálky:

Pavel Komárek, Lotos o.p.s.

Vydal:

Junák - svaz skautů a skautek ČR
Tiskové a distribuční centrum
Senovážné nám. 24, 116 47 Praha 1
jako svou 77. publikaci

Náklad 1000 výtisků

Druhé, opravené a doplněné vydání